

duvarlarınızın
vazgeçilmez
dostu

ÇANAKKALE SERAMİK fayansları

banyo
ve mutfağınız
için

sıhhi

temiz

ucuz

dayanıklı

modern

renkli

KS

Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.

Karaköy, Tersane Caddesi, Hediye Sokak No. 4-6 Tel.: 43 03 55 (5 hat)

Devlet Nüshası

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

ŞUBAT 1978

İÇİNDEKİLER:

- Beş Halk Oyunu Ustası ve YönetçisiMazlum Nusret KILIÇKIRAN
Ermenek'te Söylenen Atasözleri Ali İLİSULU
İncili Köyünün Batışı Söylencesi Ali Rıza ÖNDER
Kars'ın Dikme Köyünde Nevruz ve Ayın Ahır İsa DÜNDAR
Çönklerin Güvenilirlik Derecesi — 3 — Hikmet DİZDAROĞLU
Aşık Ümmanî Can'a Dair Bazı Notlar Sadi DİRLİK
Yayın : Uluslararası Folklor Araştırma Şeşajı C.I.E.F. Türker ACAROĞLU
Sorgun Köylerinde Bayraklar Salavatları — 2 — Hasan Lâtif SARIYÜCE
Naldöken Tahtacılarında Ölümden Sonra Hayır — XXV — Rıza YETİŞEN
Yugoslav Yörüklerinin Halkbilim Anlayışı Hasan MERCAN
Yozgat Manileri — IV — Muhsin KÖKTÜRK

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 343

KURUŞ: 500

18. CİLT BAŞI SAYISI

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAN FOLKLOR KÜLTÜRÜ DERGİSİ

leri çaktı. Özellikle dernek yöneticiliğindeki intizamı, düzeni övgüye değerdi. Bitimsiz bir enerjile hem yüksek öğrenimini yürüttü, öğrenciliğinin yanında iş buldu, çalıştı. Geriye kalan tüm zamanını da halk oyunlarına ayırdı. Tüm bu işlerin atından nasıl çıktığını anlamak zordu. Uzun yıllar oynadı, oynattı. Özellikle yönettiği derneğin ekiplerinin düzeninde, başarısında katkısı küçümsenmeyecek denliydi. Sonra kendisine bir bölge seçti. O da bir Ege çocuğuydu. Bu nedenle Ege'nin Zeybeklerine, Bengi Oyunlarına eğildi. Öğrenmek için kent kent dolaştı. Önce Ağır Zeybekleri öğrendi. Öğrendiklerini çalıştırdığı ilse, in halk oyunları ekibine öğretti. Milliyet Gazetesinin düzenlediği Liselerarası Halk Oyunları Yarışmalarına katıldı. Birincilik, ikincilik ve üçüncülükler kazandırdı. Daha sonra Burdur Aziziye oyunlarını İzmir'e taşıdı. Milliyet Gazetesinin yarışmalarında bu oyunlarla da ekibine başarılar sağladı. Bir yandan derneği yönetiyor, genç halk oyuncuları yetiştiriyor, bir yandan da çalıştırdığı lise halk oyunları ekibini mahalli bir havaya sokuyordu.

Emrullah Erten'in İzmir'deki halk oyunları çalışmalarındaki çabası ve başarıları anlatılmakla bitmez. Oyuncululuğu ile kişiliğini bu denli kaynaştıran kaç halk oyunları öğreticisi ve folklor aşığı var bilemiyorum?

Emrullah Erten öğrenimini tamamladı. Bu uğraşlar arasında çalışarak okudu, sene kaybetmedi. Düzenli oluşu hep onu başarıya götürdü. Halk oyunları yöneticiliğindeki başarılarının yanında, okulunu da bitirdi. Yüksek Kimya Mühendisi oldu. Askerliğini tamamladı, Amerika'ya çalışmaya gitti. Orada halk oyuncusu da olan bir Türk kıızıyla evlendi. Amerika'daki Türk ailelerinin çocuklarından ekipler kurdu.

Bu genç yaştaki büyük insanın, örnek halk oyunları uzmanının da kolay kolay unutulmamacası kanısındayım. Çünkü bugün onun eserleri İzmir'de hâlâ yaşamaktadır. Yetiştirdiği genç kuşaklar uğraşlarını sürdürmekte, Ege Oyunlarını derlemekte, sahneye uygulamaktadır.

Türk Folklor Araştırmaları dergisinin Amerika'daki Emrullah'ımıza da gittiği kanısındayım. Bu nedenle kendisini İzmirdeki tüm halk oyuncularını ve halk oyunlarına gönül verenler adına selâmlarım.

NAIL ÖZGÜNER

Özgüner, özülle sözüyü tam bir Artvin uşasıdır. Açık sözlülüğü, yürekli çalışmaları özelliğidir. Halk Oyunlarına Artvin Lisesindeyken baş-

lamıştır. Ankara'da yüksek öğrenimini sürdürürken geliştirmiştir. İzmir'de halk oyunları çalışmalarımızın başarısı için örnek ekipler görmemizin, genç arkadaşlarımıza göstermemizin gerekli olduğu kanısındaydım. Bizim ekiplerimize teklif edilen bir gösteriyi Ankara'nın güçlü bir kuruluşuna devretmenin yararlı olacağına inanıyordum. Bu nedenle Ankara'ya gittim. Nail Özgüner'le tanıştım. Yürekli bir şekilde şart şart demeden «gelirim» dedi. Yönettiği HOYTUR Derneği ekiplerinin başında İzmir'e geldi. Özellikle Artvin, Van, Bayburt ve Bitlis ekipleri başarılıydı. Bizim için bu yörelerin oyunlarında iyi bir örnek oldular. Özü, sözü sağladı. Arkadaşlarına karşı sert, ancak saygı duyurucu bir görünümü vardı. Gittikten sonra gönderdiği nazik kartlarından yöneticiliğinin yanında dostluğunun da övgüye değer olduğunu anladık.

Nail, hâlâ o Nail. Mücadele gücünden hiç bir şey kaybetmiyor. Ankara'da bir çok derneklerin gerek çalışmalarını, gerekse ekipleri yozlaşırken, Nail'in ekipleri başarıyı sürdürüyor. Özellikle geçen yıl kurulan Devlet Halk Oyunları Topluluğu da onun aşkını yok edemedi. O yine bir başına imkânlar aradı, giysi aradı, eleman aradı... Böylece bu aşkı yaşattı, sürdürdü. Sevinerek görüyoruz ki, son yıllarda olumlu bir yöne eğiliyor. Kendisine ve arkadaşlarına belirli bir yöre seçiyor. Bugün TV programlarında «HOYTUR DERNEĞİ Ekiplerini izliyeceksiniz» diye bir ses duyunca; mutlaka bir Karadeniz ekibinin çıkacağını anlıyoruz. Nail olumlu bir bilinç varmış. Derneğini başka başka bölgelerin oyunlarını sergileme dağınıklığından kurtarmış. Yöre olarak Artvin ve Karadeniz'i seçmiş. Günden güne hem kendisi hem de arkadaşları bu oyunlarda ustalaşılıyor. Asıl övgüye değer yanı Folklorumuzu bir bütün olarak görüyor. Halk oyunlarının yanında bağlama takımları kuruyor. Gelenek ve göreneklerimizle oyunlarımızı içeriyor. Bize gerek sahnede gerekse ekranlarda Artvin'i, Karadeniz'i bir bütün folklorla sergiliyor. Ekiplerini, yörenin gerçek çalgılarıyla oynatıyor.

Koca Devlet ekiplerine karşın, bir başına koca bir yörenin oyunlarını ve tüm folklor verilerini, bilinçli olarak değerlendiriyor Nail. Gücünü, gönlünü, neyi var neyi yok tümünü aşkı olan Folklore cömertçe veriyor. Nice yıllar bize bizi tanıtmaya dileğiyle kutlarız, Nail'imizi.

SABRİ DONAT :

Bundan üç yıl önce Milliyet Gazetesinin gezici seçici kuruluna davet edilmişim. Liseler-

arası Halk Oyunları Yarışmaları İzmir'deki seçmelerle başlamıştı. İzmir seçmeleri sırasında oturduğum yerden son derece yakışıklı, pos bıyıklı, yiğit havalı bu genci gördüm. Gözünü kırpmadan yarışmacı ekipleri izliyordu. Ekiplerin çıkış kapısının bir kenarına çömelmiş seyrediyordu. Oradan Adana kentine geçtik. Adana'daki seçmeler yapılıyordu. Bir de baktım ki ne göreyim? İzmir'deki gördüğüm o genç yine aynı yere yaslanmış ekipleri izliyor. Tanımadığım için bu rastlantıyı konuyu sevmesine bağladım. Ancak Ankara yarışmalarında da aynı genci görünce, yanımdaki değerli Seçici Kurul üyesi arkadaşım Üstün Gürtuna'dan, kim olduğunu sordum. Adını ondan öğrendim. İstanbul Erkek Lisesi Halk Oyunları Ekibini de yönettiğini anlattılar. Ankara'dan İstanbul'a geçtiğimizde yarışmalar başladığı zaman Sabri'yi yine aynı yerde pür dikkat gördüm. Seçmeler bitmişti. Ancak Sabri'nin yetiştirdiği ekibin sergilediği Van Aşiret Oyunları beni çok etkilemişti. Özellikle yörenin giysisinde göstermiş olduğu titizliğe hayran kalmıştım. Kızların basındaki aynalı kofikler, takılar, yüzlerindeki döğünler, ellerindeki kınalar, göz boncukları, hamaylılar, üçken muskalar, kızların burundaki hakiki çizmalar, ayaklarındaki halhal'ları nasıl bulmuş, nasıl toplamış, akıl dirememiştim. Ekip gerek giysi, gerekse takı yönünden hazırlanır gibi değildi. Oyunlar tam bir yerel havada sergileniyordu. Finalerde bu ekibi bir kez daha seyretme isteminin heyecanı içindeydim. Hani yaşamışların bir sözü var. «Her şey kismetle olur» derler. Sabri o yıl biraz kismetsiz, biraz da sanssızdı. Final yarışmalarında bir kaç ekip büyük başarı gösterdiler. Ancak bu ekiplerin çoğunun bir yenilik getirdiği de yoktu. Ben Sabri'nin ekibi ile Tokat Gazî Osman Paşa Lisesi Halk Oyunları Ekiplerinden birinin birinci olacağı kanısındaydım. Ancak Seçici Kurul'un puanları toplandığında, bu iki değerli ekibin de hak ettikleri derecelerden daha aşağı sıralarda yer aldıklarını gördüm. Rahmetli büyük folklor öcnüllüsü, değerli ağabeyim Milliyet yöneticisi Necdet Günkut da neticelere şaşırılmıştı. O da Sabri'nin ekibinin hakettiğini almadığı görüşündeydi. «Yazık oldu o arkadaş», dedim. «Ben de üzuldüm. Elden ne gelir ki», dedi.

Salondan çıkarken Sabri'yi gördüm. Arkadaşları onu teselli etmeye çalışıyordu. Gözleri yaşlıydı. Eh.. Kolay değil. Bunca sandık ve bohça karıştır, ara, bul, İstanbul'a taşı. O İstanbul'lu gençleri birer Van aşiret çocuğu havasına sok. Birinciliğini de vermesinler. Ağlanı elbet bu

hale... Tanışmadığımız halde yanından geçerken elimi omzuna vurdum. «Üzülme sen, gönüllerde birinci oldun. Kâğıt üzerindeki birincilik mi ağlattı seni», dedim. Yarışmadan çıktıktan sonra otele döndüm. Bir de baktım Sabri geldi. Uzun yıllardır dostmuşçasına kucaklaştık. Uzun uzun sohbet ettik. Yarışmalarla ilgili ne bir söz etti, ne sitem.

Sabri bu ekibi iki yıl yönetti. Milliyet Gazetesi ve Hınçer Ağabeyimiz, ekibini de Dijon 1975 Dünya Halk Oyunları Yarışmaları için seçti. Dört Lise ekibinden biri olarak Sabri'nin hazırladığı ekip de yurdumuzun halk oyunlarını temsile gitti. Bilindiği gibi ekiplerimiz bu yarışmadan birinci olarak döndüler. Birincilik üstü büyük baş ödül olan Altın Kolyeyi yurdumuza getirdiler.

Sabri, «Ticari İlimler Akademisini bu aşk yüzünden bir yıl geç bitirdim» diyor. Sabri belki iyi bir iş adamı oldu. Ama gönül yine de ondan böylesine ekipler yetiştirmesini bekliyor ve Türk Folklor Kurumu'nda sürdürdüğü çalışmalarının devamını bekliyor ve diliyor.

ÖMER İŞİK :

Ömer Işık, bu beş değerlin en genç. Onu da Milliyet Gazetesinin düzenlediği Liselerarası Halk Oyunları Yarışmalarında tanıdım. Kadıköy Kız Lisesi Halk Oyunları Ekibini «Diyarbakır» oyunlarıyla yarışmaya soktu. Hakını aldı, alamadı ama, gönüllerimizi fethetti. Kadıköy'lü genç kızlara tam bir Diyarbakır ruhu vermişti. He/hele bastırdı, tiğ çevirtti. Ömer'in yetiştirdiği ekibin de giysisi, takısı, kınası övülmeye değerdi. Oyunlar mahalli ekiplerin başarısının bile üstündeydi. Diyebilirim ki son on yılda gördüğümüz en iyi Diyarbakır ekiplerinden biriydi. Ömer'in övülmeye değer özelliklerinden biri de, Oyunları sergilerken yörenin diğer folklorik verilerini de sunması. Diyarbakır halay türkülerini Kadıköylü kızlara tam ve mahalli ağızla söyletmesi. Ayrıca Toy havasını yansıtabilmesi. Gelenek ve göreneklerimizle oyunlarımızı bütünleştirip sahnelemesi. Onun yetiştirdiği Diyarbakır Ekibi de 1977 de Dijon'da kazanılan Altın Kolye'nin alınmasında en büyük rolü oynadı.

Ömer Işık, İnşaat Yüksek Mühendisi. Askerliğini geçen yaz tamamladı. Ömer çok genç henüz. Dileğimiz bu değerli halk oyunlarımızı gönül veren genç arkadaşımızın aynı olumlu çabasını sürdürmesi, yine böyle gerçek ve başarılı ekipler yetiştirmesidir.

Bu beş değerli halk oyunları ve folklor aşığına da yürekten saygıyla selâmlarım.

ERMENEK'TE SÖYLENEN ATASÖZLERİ

Derleyen : Ali İLİSTLU

Coğrafya kendi huyunca insanı oya gibi işler. Hele bu, Karacaöğlan'ın gezip dolaştığı yerlerde olursa, Taşelili'nin dudaklarında şiirleşmiş atasözleri, atasözü haline dönüşmüş şiirler geçer durur.

Ermek ve çevresinde atasözleri alabildiğine boldur. Suyun billür damlacıklar halinde taş oluklardan havuzlara akışı gönülleri doldurur. Su, Türk halkı, Türk köylüsü için herşeydir. Bir bardak su verene hemencecik bir dua gibi «Su gibi aziz ol» der.

Orta Anadolu gibi değildir Toroslarda ufuklar. Dağların birinde günü yitirir, öbüründe bulursunuz. Uzunca bir yolu kısa bir zamanda adımlarsınız. Sert bir dönemecin sonunda kendinizi bir tepenin başında bulursunuz.

Torosların çiğdem tepeleri Hazıranda bile beyazdır. Ama hiç aklınıza getirmeden durabilir misiniz: «Kış gününün meyvesi ateştir» dediklerini. Hayatın zorlukları karşısında kadın ve erkek birbirinin yardımcıdır. Torosların insanı az konuşur, dinlemeye hayrandır. Ama konuşmanın zamanını ve yerini iyi bilir. Her sohbetin sonunu bir atasözü ile bağlar. Uzun suskunluğunu böylece noktalar.

Kavallarda türküler, erkeklik, mertlik, yiğitlik üstüne çalınır. Davullar, öyle tokmaklanır. Aşlar öyle kaynar kazanlarda.

Ermek ve çevresi halkı sık sık atasözleri ile konuşur. Baş dağlar kadar yüce, gönlü iyiliğin aşkın ve sevginin türküsünü söyleyen yöre insanları güzelliğe vurgundur. Doğruyu söylemekten de geri kalmazlar.

Aşağıda, bu yöre halkına özgü atasözlerinden bir demet sunuyoruz.

- 1 — Ak keçiyl gören içi dolu yağ sanır.
- 2 — Yakışırken yağmamış da, otururken çiseleşir.
- 3 — Ekinin yeşerişine bakma da, evin alışına bak.
- 4 — İnce iğne ile kuyu kazarım.
- 5 — Kış gününün meyvesi ateştir.
- 6 — Kumar elden, çocuk belden.
- 7 — Çok laf yalansız, çok para haramsız olmaz.
- 8 — Dere kenarından bağ alan sele, kırından sonra avrat alan ele alır.

- 9 — Her çember örtüneni avrat, her sarık sarınanı herif sanma.
- 10 — Beş kurşun olsa külhancıya bitimi silkitirim.
- 11 — Kırığına umut eden ersiz kalır.
- 12 — Adamı işte gör.
- 13 — Dağ dağa kavuşmaz derler ama insan insana kavuşur.
- 14 — Tarlanın iyisi eve yakın olan, daha iyisi suya yakın olan.
- 15 — Ay anam, ipliği iğneyi yitirdik gayrı.
- 16 — Muhanetin kapısı zor.
- 17 — Görmediğin bir oğlu olmuş da tutmuş iki budunu ayırmış.
- 18 — Kargaya tirek demişler, gitmiş denizin ortasına işemiş.
- 19 — Üfürükle gelen, ısılıkla gider.
- 20 — Ağlayanın malı, gülene fayda vermez.
- 21 — Ölüm başa gelirse başağrısı mahana.
- 22 — Cemre yağışlı ise, yıl yağışlı, hasat bereketli.
- 23 — Her aklımı sana vereyim de ben değirmenci mi olayım.
- 24 — Taşa çıkan keçinin, ağaca çıkan oğlağı olur.
- 25 — Tarlanın ufak taşlısı, kızın uzun saçlısı.
- 26 — Tarlanın ufak taşlısı, kızın uzun saçlısı, öküzün inek başlısı.
- 27 — Dinç kalmak istersen, keklük öten, kekik biten yere git.
- 28 — Zengin olmak istersen, kaz öten, saz biten yere git.
- 29 — İyi kadın arpa unundan aş yapar, beceriksiz kadın buğday unundan keş yapar.
- 30 — Ar insana, kâr hayvana yakışır.
- 31 — Öfke baldan tatlıdır.
- 32 — Öfkeyle kalkan zıyanla oturur.
- 33 — Keskin sirke küpüne zarardır.
- 34 — Ananın bahtı kızına.
- 35 — Ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış.
- 36 — Avradı eri saklar, peyniri deri saklar.
- 37 — Avradı ar zapteder, er zaptetmez.
- 38 — Sükût ikrardandır.

İNCİLİ KÖYÜNÜN BATIŞI

Yazan : Ali Rıza ÖNDER

(Konuyu, tanınmış halkbilim araştırmacısı Adil Özder'in 2.1.1975 günlemlı mektubundan öğrendim. O da, 1964 yılında bu köy halkından 60 yaşlarındaki Demircioğlu İbrahim'den derleyen öğretmen Bekir Hazar'dan aldığı yazıyor).

Kuzeydoğu Anadolu'nun ilginç yerlerinden birisi de Ardanuç ıccesidir. Ardanuç'a bağlı çok eski bir köy vardır. Öteden beri adına, «av» anlamında olmak üzere «Anç» denen bu köyün 1926'dan sonraki adı «İncili» olmuştur. Bu değişiklik, Ardanuçlu İncili Çavuş'un buradan çıktığı yolundaki söylentilere dayanmıştır.

Anç kentinde, düncel bilgilere göre sekizinci yüzyılda ünlü bir kilise varmış. Hristiyan azizlerinden İoann, burada piskopos olarak görevli imiş. Kiliseyi yaptıran da bu papazmış. Kilise, Tanrısal bir olay sonunda, yanındaki kentle birlikte yere batmış. Sonradan o yörede bir yeni kilise yapılmıştır. Şimdi biz, ilk kilisenin batışını anlatan söylenceyi özetleyelim:

Keşiş, dünya malına düşkün bir kişi imiş. Bu yüzden halka türlü zorluklar çıkarır, baskılar yapar, kazançlarına ortak olurmuş. Kilisenin yapılışında kullanılan ağır taşları uzaktaki Derin Dere'den insan sırtında düzlüğe çıkarttırmak için köylüleri kırbaçlatır, acımasız davranışlarla işçileri ezer bozarmış. Tanrıdan çok parava ve mala tapan keşisin bolluk içinde yüzüdüünü bilmeyen yokmuş. Topladığı vergilerin ağırlığı ile içtiği şarapların cesidi gözlerden kacıyormuş. Kilise yakınlarındaki ünlü şarap mahzenleri hep onun buyruğunda imiş.

Köylü ile konuşurken şu yolda sözler söyler-

- 39 — Söz gümüşse sükût altındır.
- 40 — Acı patlıcan kırığı tutmaz.
- 41 — Dost acı söyler.
- 42 — Tatlı söz, yılanı deliğinden çıkarır.
- 43 — Cana gelen mala gelmiş.
- 44 — Akar su pislik tutmaz.
- 45 — Kısmetinde ne varsa, kaşığına o çıkar.
- 46 — At ile avrat yiğidin bahtına.
- 47 — İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa anlaşır.
- 48 — Ölüsü olan bir gün, delisi olan her gün ağlar.
- 49 — Erkek getirir çağlı, kadın yapar ağılı.
- 50 — Para ayıbı örter.

miş: «Sizin Allahınız bana danışmadan bir şey vermez. Siz önce beni memnun edeceksiniz, ben de aracı olup isteklerinizi Tanrı'dan alacağım. Tanrı göklerin sahibi, ben de yerlerin sahibiyim.»

Devran böyle dönüp dururken bir aralık Hasankale'den, kimselerin tanımadığı bir garip çıkagelmiş. Gizlice gördüğü köylülere şunları söylemiş: «Hiç telâş etmeyin. Allah bu kent o keşişin başına yıkacaktır. 99 Günü sayınız ve süre dolmadan buradan uzaklaşınız.»

Bu sözlerden sonra birden yok olan ve nereye gittiği bilinmeyen garip kişi, meğer ermişlerdenmiş. Ona inanmayanlardan birisi grip durumu keşişe söylemiş. Keşiş, türlü baskılar ve ezgilerle her yana adam salmış, sağı solu aratmış, ama bu kişiyi bir türlü bulduramamış. Ermişin sözlerine inanmayanlar, arka arkaya köyü terk ederek uzak yerlere göçmüşler. Beklenen 99 günlük sürenin bitiminde, evrenlerin yaratıcısı ve eğitimcisi güçlü Tanrı, kendini bilmez keşişe gerekli dersi vermiş. Kiliseye ve kente lanetler yağdırmış, dağı taşı allak bullak etmiştir. Bu gazap sonunda Anç'ın bütün varlığı, keşişle ve onun yanında kalanlarla birlikte yerin dibine geçmiş.

Yer altında kalan bu ilk kilisenin yapısı o denli yüksekmış ki, gölgesi, bir saat uzaklıktaki Göreşet (Kutlu) köyüne dek uzanmış. Batan kiliseden sonra yapılan ikinci tapınağın kalıntıları da yerinde durmaktadır. Mezarlık'la köy arasında kalan batık kilisenin iri taşları zaman zaman köylülerce toprak altından çıkarılarak yeniden yaptıkları evlerinde kullanılmıştır.

Söylenceden çıkarılan öğrencia sudur: Zulüm ve kıyım hiçbir çağda cezasız kalmamıştır. Gücünü ve yetkisini kötüye kullanan kişi, görünüşte din adamı da olsa, Tanrısal adaletten yakasını kurtaramamıştır. Kişioğlunun karanlıklar ortasında kıvrandığı, çaresizlik içinde bunalıp kaldığı, bütün umutlarını yitirdiği bir zamanda «Hasankaleli» kılığında da olsa, bir kurtarıcının, bir yol göstericinin Hızır gibi yetişmesi, olmadık şey, beklenmedik olay değildir. Yaratan, yaratıklarını sevip kollayan, düşkünlere esirgeyen Yüce Tanrı'nın adaleti her şeyin üstündedir.

Gelenekler :

KARS'IN DİKME KÖYÜNDE NEVRUZ VE AYIN AHRI

Yazan : İsa DÜNDAR

Nevruz bayramı törenleri, Kars'ın Dikme köyünde Mart ayının yirmisinde yapılır. Bu geleneğe göre Nevruza, ilkbaharın müjdeleyicisi olarak inanılır. Gerçekten de Nevruz Bayramından sonra havalar, tamamen ısınır, insanların bu inancını doğrular.

Kışın, hayvanlara yedirilen ot artıklarına

Bize gelen KİTAPLAR

● TDK : «TARAMA SÖZLÜĞÜ — VIII. CİLT - DİZİN». XII. Yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanımlarıyla. Tarama Sözlüğü A'dan Z'ye değin 6 ciltte tamamlanmış, bu ciltlerde geçen sözcüklerin ekleri de 7. ciltte toplanmıştır. 8. Dizin cildi Tarama Sözlüğü'nden kolayca yararlanmak için düzenlenmiştir. Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 212/8. Eser, 19X13.5 cm. boyunda, VIII + 420 sayfa, 150 lira (Ankara, 1977).

● Şemsettin Kutlu (Sadeleştiren): «KÂMİLÜ'L-KELÂM/OLGUN SÖZLER». Eser, daha evvel Tercüman 1001 Temel Eser Dizisinde yayınlanan «Tüti-nâme» nin bir benzeridir. Hikâye ve masalları içermektedir. 1. ve 2. cilt halinde Tercüman 1001 Temel Eser Dizisi'nin 106 ve 107 ci kitapları olarak yayınlanmıştır. İkisi de 19X13.5 cm. boyunda, birinci cilt 1-158. ve ikinci cilt 159-307. sayfalardan oluşmaktadır. Her cilt 10 ar liradır (İstanbul, 1977).

● İsa Kayacan : «ANADOLU VE TRAKYA BASINI İÇİN DÜŞÜNDÜKLERİM». Yazar, Anadolu ve Trakya gazetelerinin yaşam savaşlarında neler yapılmış olduğunu incelemekte, önerilerde bulunmaktadır. P.K. 9, Samanpazarı - Ankara. Ece Yayınları : 60, İKA Dizisi: 58. 20 X 12 cm. boyunda, 24 sayfa, 5 lira (Ankara, 1977).

● İsa Kayacan : «ALMANYA KAPISI KAPANMADAN GİDENLER». Almanya'ya işçi olarak gidenler hakkında görüşler, işçilerle yapılan sorulu cevaplı anketler, Almanya'daki şehir hayatları, aile yapıları, Türkiye'den beledikleri, gümrüklerde olanlar. Ece Yayınları 58, İKA Dizisi 56. 20 X 12 cm. boyunda, 30 sayfa, 5 lira (Ankara, 1977).

«GİRÇ» denir. Gırç sırf Nevruz Bayramı için toplanır ve saklanır.

Akşam olunca bir kış boyunca toplanan GİRÇ yığınını herkes evinin önüne koyar. Havanın kararmasıyla ateşlerler. Alevler etkisini birazcık kaybettikten sonra, genç kızlar ve oğlanlar, ayrıca, ömrünün daha uzun olmasını isteyen ihtiyarlar, bu ateşin üzerinden atlarlar. Yöre insanları, ateşin üzerinden atlayınca ömürlerinin daha da uzayacağına inanırlar.

Aynı gece yine bir telin ucuna yuvarlak şekilde bezler sarılır. Bu bezlere gazyağı dökülerek ateşlenir. Havaya fırlatılır. Bu fırlatışı bütün köy aynı anda yapmaya çalışırlar.

Bu ateş parçaları, geri dönüş yaparken, sanki köyün üzerine ateş parçaları yağdırmış gibi bir görünüm verir.

Nevruz Bayramının önemi, koyunların Nevruzda yavrulmasıyla daha da artar. Köylüler kışın birbirlerine şöyle sorarlar. «Yahu, koyunlar acaba ne zaman kuzulayacaklar?» Öbürleri ise, «Nevruz Bayramında!» diye cevap verirler.

İLİN AYIN AHRI GELENEĞİ

(İlin Ayın Ahri Yeni Yıl Anlamındadır)

Kars'ın Dikme köyünde «İlin ayın ahri» geleneği, ocak ayının onüçüncü gününün akşamı yapılır. Akşam yemeği için herkes nüfus oranına göre sütlaç pişirir. Sütlaç, süt ve pirinçten yapılan bir çeşit peltimsi bir yemektir.

Sütlaça bir tane yirmibeş kuruş atılır. Sütlaç gözü bağlı bir kişi paylaşır. Yirmibeş kuruş kime giderse, o kişinin şansının o yıl daha açık olacağına inanılır.

Yemekler yendikten sonra ikinci oyun başlar. İkinci oyunda, derince bir kaba su konulur. İki tane topluğne alınır. Topluğnelerin baş kısmına az miktarda pamuk sarılır. Sonra topluğnelerin ikisi de aralarında mesafe olmak şartıyla dikey olarak suya daldırılır. Eğer bu iki topluğne birbirine kavuşursa, o kişinin sevgilisine kavuşacağına inanılır.

Bu oyundan sonra herkes, özel olarak hazırlanmış çörekleri yerler. Çöreğin adı «Tuzdu - Gilik»tir. Tuzdu - Gilik, un ve çok tuzlu yapılmış bir çeşit çöreklerdir. Bu çörekler uyumadan önce yenilir. Tuzu fazla olduğu için, fazla su içtirir. Bu sebeple gece susayınca, rüyasında sevdiği insanın, su vereceğine inanılır.

Karacaoğlan'ın Bir Şiiri Üstüne :

CÖNKLERİN GÜVENİLİRLİK DERECESESİ

— III —

Yazan : Hikmet DİZDAROĞLU

Genç Osman adına söylendiği bilinen en eski parça, on yedinci yüzyıl sazşairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa'nın dört bağlamdan (kitadan) oluşan bir koşmasıdır. Konusu bakımından bir destan olan ve eski bir yazmada «Koşma-i Genç Osman» başlığı altında verilen bu parçayı aşağıya alıyoruz.

İptida Bağdat'a sefer olanda
Atladı hendeği geçti Genç Osman
Vuruldu sancaktar kaptı sancağı
İletti bedene dikti Genç Osman
Eğerleyin kır atımın ikisin
Fethedeyim düşmanların hepsin
Sabah namazında Bağdat kapısın
Allah Allah diyüp açtı Genç Osman

Sultan Murat eydür kelsün göreyim
Nice kahramandır ben de bileyim
Vezirlik isterse üç tuğ vireyim
Kılıcından al kan saçtı Genç Osman
Kul Mustafa karakolda gezerken
Gülle, kurşun yağmur gibi yağarken
Yıkılası Bağdat seni dövrken
Şehitlere serdar oldu Genç Osman (22)

«Genç Osman Destanı» diye nitelendirilen bu parça, bütün kaynaklarda Kayıkçı Kul Mustafa'nın olarak görülür. Fakat, Sayın Cahit Öztelli, bir cönkte, bu destanın altı dörtlükten oluşmuş bir değişkesini bulmuş ve tapşırma dizisindeki «Karacaoğlan» adını kanıt sayarak, üç kitabında (23) Karacaoğlan adını yayımlamıştır.

Sayın Öztelli, kitaplarındaki metni dördüncü kez aktararak bu konuya dönmüş, parçanın Karacaoğlan'a ilgin (ait) olduğunu söyledikten sonra, Bağdat seferine (1638) katıldığı sonucunu çıkarmıştır (24).

Düşüncelerimizi belgelemek ve okurlara kolaylık sağlamak için, Cahit Öztelli yayımını da buraya alıyoruz.

İptida yürüyüş oldu Bağdat'a
Sıçradı hendeği geçti Genç Osman
Vuruldu bayraktar, kaptı Layrağı
İrışti bedene dikti genç Osman
Kurşunlarım yağmur gibi yağarken
Tütünlerim gökyüzüne dönerken
Yıkılası Bağdat seni dövrken
Şehitlere serdar oldu Genç Osman
Eğerleyin kır atımın ikisin

Fethedeyim düşmanların hepsin
Sabah namazları Bağdat kapısın
Mevla izin verdi açtı Genç Osman
Getirdin de Genç Osman'ı goremim
Şahbazımız var idüğün bilelim
Taht isterse tahtımızı vereyim
Vezirleri posttan indi Genç Osman
Sultan Murat, Sultan Ahmet'in çırağı
Ah edince getirirdi ırağı
Kudretten çatılı anın yüreği
Dalkılıç yazıldı gitti Genç Osman
Karac'oğlan bunu böyle söyledi
Askerleri dağı taşı boyladı
Bir Bağdat'ı da gayet methey'edi
Bin yiğide bir baş oldu Genç Osman

Görülüyor ki, Kayıkçı Kul Mustafa'nın birinci, ikinci dörtlükleriyle Cahit Öztelli yayımındaki birinci ve üçüncü dörtlükler, bir iki sözcük dışında, birbirinin tıpkısıdır. Kayıkçı Kul Mustafa'nın üçüncü dörtlüğü ile Karacaoğlan'ın dördüncü dörtlüğü de birbirinin benzeridir. Demek ki üç bağlam birbiriyle tutarlı durumda. Kayıkçı Kul Mustafa'nın dördüncü bağlamıyla Karacaoğlan'ın ikinci bağlamında son iki dize de aynıdır. Dördüncü, altıncı bağlamlar Kul Mustafa'da yoktur. Demek ki, bu iki şiir arasında bir bağlantı söz konusudur. Aynı metin değişikliklere uğramış, iki ayrı sazşairi adına cönklerle geçirmiştir.

Bir başka deyişle, Genç Osman Destanı'nın yaratıcısı ya Kayıkçı Kul Mustafa'dır, ya da Karacaoğlan'dır. İki ayrı metin karşısında değiliz çünkü. Birinde bağlamların fazla olması, sonucu değiştirmez. Nedenini, yazı dizimizin başında, cönklerle güvenilirlik ölçüsünü ararken, açıklamıştık. Bir şiire sonradan yapılan ekleme ya da çıkarmalarla dörtlük sayısı artırılabilirdi gibi azaltılabilir de. Kaldı ki, Fuat Köprülü'nün verdiği metinlerden Kul Mustafa tapşırması iki

(22) Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Destanı, s. 41.

(23) Cahit Öztelli, Karaca Oğlan, İstanbul, 1970, s. 341-342; Evlerinin Önü, tarihsiz, s. 710; Uyan Padişahım, tarihsiz, s. 497-498.

(24) Cahit Öztelli, «Karaca Oğlan'ın Gezdiği Yerler», Hisar dergisi, 154, Ekim 1976.

değişke beşer dörtlükten (s. 9), Karaman değişkesi yedi dörtlükten (s. 31), Konya değişkesinden ikincisi beş dörtlükten (s. 33), Mudurnu değişkesi altı dörtlükten (s. 35) oluşmaktadır. Bunların hepsinin kaynağı, Kayıkçı Kul Mustafa'nın şiiridir.

Elimizdeki verilere göre, Genç Osman Destanı acaba hangisinin?

Bu soruyu yanıtlarken, önce, sazşairinin yaşadığı çağı belirlemek gerekiyor. Destanda sözü edilen tarihsel olaylarla sazşairinin çağdaş olup olmadığı bu yolla anlaşılabilir ancak.

Yakın yıllara dek, bir tek Karacaoğlan biliniyordu; On yedinci yüzyılda yaşadığı kabul edilen Çukurovalı Karacaoğlan. Sonra bir başka Karacaoğlan ortaya çıktı: On altıncı yüzyılda, Tuna boylarında yaşamış Karacaoğlan (25).

Ancak, son yıllarda yapılan araştırmalar, Çukurovalı Karacaoğlan'ın da, Tuna boylu Karacaoğlan gibi, on altıncı yüzyılda yaşamış olduğu görüşüne ağırlık kazandırmaktadır. Hatta, uç araştırmacıya göre bu, kesindir (26). Ortaya konulan belgeler karşısında, bu görüşe sırt çeviremeyiz.

Şimdi sonuca doğru gidebiliriz:

1. Çukurovalı Karacaoğlan on altıncı yüzyılda yaşamışsa, Genç Osman Destanı onun olmaz. Bir sazşairi, bir yüzyıl sonraki tarih olayı ile ilgili destan söyleyemez her halde.

2. Çukurovalı Karacaoğlan'ın on yedinci yüzyılda yaşamış olması da sonucu değiştirmez. Çünkü, destanın, Kayıkçı Kul Mustafa adına kayıtlı daha sağlam bir metni elimizdedir. Karacaoğlan değişkesinin bozukluğu, uyak tutarsızlıkları, hatta dördüncü dizelerde hiç uyak bulunmaması, bir dizedeki hece fazlalığı, birinde durak aksaklığı, bunun özgün metin olmadığını yeterince anlatmaktadır.

3. Sayın Öztelli, bir kitabında, Genç Osman Destanı'nın konusunu özetlerken, Kul Mustafa'nın da, Karacaoğlan'ın da Genç Osman için birer **deme** söylediklerini öne sürüyor (27). Ama yalnız orada söylüyor bunu, öbür kitaplarında ve son makalesinde bu konuya hiç değinmiyor.

Bu sava katılmak güçtür. Yukarıda belirttiğim ki, iki ayrı metin yok elimizde, iki **değişke** var. Bozuk bir değişkeye dayanarak bunu ayrı bir parça saymak, kanımızca, gerçeğe aykırı düşmektedir.

4. Gevheri gibi ünlü bir sazşairini bile etmediğini bildiğimiz Kayıkçı Kul Mustafa (28),

etki alanı içine Karacaoğlan'ı da almıştır (29).

Öyle ise, işin doğrusu, Genç Osman Destanı'nın asıl sahibinin Kayıkçı Kul Mustafa olduğudur. Kayıkçı Kul Mustafa'nın şiiri, bozuk biçimiyle cöngü aktarılmış, ortaya bir **değişke** çıkmıştır. Karacaoğlan metnini böyle anlamak ve yorumlamak zorundayız, belgelerin ışığında.

5. Sayın Öztelli'nin daha önceki bir yazısı, Genç Osman olayının geçtiği zaman ve sancağın Bağdat kalesinin duvarına kimin tarafından dikildiğini belirlemesi bakımlarından, kitabında ve son makalesinde öne sürdüğü görüşle de ters düşmektedir.

Son makalesinde, «Karaca Oğlan, Sultan Dördüncü Murat'la birlikte Bağdat seferine katılmıştır.» dedikten sonra, şu açıklamayı yapıyor: «İran seferinden (1635 yılındaki seferden) üç yıl sonra yine İranlıların elinde bulunan Bağdat seferine çıktı Sultan Murat (1638). Bu Bağdat kuşatmasında Genç Osman adında bir yiğit, bayrağı kale bedenine dikerken vurulup şehit düştü. Bütün ordu bu yiğide ağıladı. Onun için türküler, destanlar söylendi. Efsane kahramanı oldu. Karaca Oğlan da bu kahramanın ölümlüne şu destanı (metnini daha önce verdiğimiz parça) söylemişti. Bundan da Anlıyoruz ki, Karaca Oğlan Bağdat seferine de katılmıştı.»

Ne var ki, şimdi sözünü edeceğimiz yazısında öne sürdüğü düşünceler, bu söyledikleriyle bağdaşmıyor. O yazısından şu satırları aktarıyoruz: «Halil Oğlu'nun (bir sazşairi) 1630'da Husrev Paşa komutasında yapılan Bağdat sefe-

(25) Şükrü Elçin, «Halk Edebiyatımızda Kaynaklar Meselesi ve XVI. Asır Ozanı Karaca Oğlan», Atsız Armağanı, İstanbul, 1976, s. 91-125.

(26) Bkz.:

a) Cemil Yener, «Karacaoğlan Üzerine», **Türk Dili**, 244, Ocak 1972.

b) Mustafa Necati Karaer, **Karacaoğlan**, tarihsiz, s. 37.

c) A. Saim Emirmahmudoğlu, «Karacaoğlan'ın Yaşadığı Çağ Üzerine- I», **TFA**, 334 (Mayıs 1977); II, 335 (Haziran 1977); III, 336 (Temmuz 1977); IV, 337 (Ağustos 1977); V, 338 (Eylül 1977).

(27) **Evler'in Önü**, s. 709.

(28) **Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Destanı**, s. 23.

(29) Hasan Eren, **Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar**, Ankara, 1952, s. 67 -69, 69-70, 70-71, 71-72 (not:2), 72-73.

rine katıldığını öğreniyoruz. Zor Murtaza Paşa, bu seferde Anadolu Beylerbeyi olarak bulunmuş ve son yürüyüşte Bağdat surları önünde şehit olmuş bir kahraman idi. (...) Genç Osman da bu savaşta, aynı yerde Dicle'ye düşerek şehit olmuş, daha sonra hakkında menkabeler çıkmasına sebep olmuştur. Zor Paşa'nın kale duvarına (sancak) dikmesi Genç Osman'a mal edilmiştir.» (30).

Bu durumda, önceki ve sonraki iki yazısı yan yana getirilince, birbiriyle çelişik dört nokta ile karşılaşırız:

a) Genç Osman, 1630'daki Bağdat kuşatmasına katılmış, bu sırada şehit olmuştur.

b) Genç Osman, 1638'deki Bağdat kuşatmasında bulunmuş, bu çarpışmalarda şehit düşmüştür.

c) Kale duvarına sancağı diken kişi Genç Osman değil, Zor Murtaza Paşa'dır.

ç) Kale duvarına sancağı diken, Genç Osman'dır.

Bunları nasıl bağdaştıracağız?

Bir de şu var: Genç Osman 1630 Bağdat kuşatmasına katılmış ise, o zaman, destanda, Dördüncü Murat ağzından söylenen dörtlüğün anlamı kalmıyor: Padişahın bulunmadığı bir seferde, Genç Osman'la konuşması düşünülemez elbet.

Bu düğümün de çözülmesi gerekir.

Bu konuda şu gerçeği bir kez daha vurgulamakta yarar görüyoruz: Sazşairinin kaleminden çıkmamış ya da ağzından saptanmamışsa, sözlü gelenekten yazıya geçirilen metinlerin en doğru, en güvenilir kaynaklar olduğu savunulamaz. Tapşırmasına bakılarak, bir şiirin o tapşırmaçıyı kullanan sazşairinin sanılması da bizi yanıltıcıya götürülebilir. Bir örnek daha verelim: Sayın Feziye Abdullah Tansel'in bir cöngü Bursa'lı Aşık Halil adına kayıtlı gördüğü bir şiire, Sayın Hasan Eren bir başka yazmada Demiroğlu tapşırmasıyla rastlamıştır (31).

Yaratma gücü olmayan sazşairleri, beşendikleri sazşairlerinin parçalarını, tapşırmaçıları ve kimi yerlerini değiştirerek, ya kendilerine ya da bir başka sazşairine yakıştırırlar. İşin doğrusunu bilmezseniz, atlırsınız.

Bu olgu, günümüzde de sürüp gitmektedir. Ünlü Ezo Gelin öyküsünün başkışilerinden, Ezo Gelin'in ilk kocası Hanefi Bozgeyik, Ezo Gelin için yaktığı türkünün değiştirilmesinden, bozulmasından, başka kişilerin ürünleri gibi gösterilmesinden, y a k ı n m a k t a v e şöyle

demektedir: «Yalnız benim yaktığım türküler başka ilâveler yapılmıştır. Bu ilâvelerin çoğu, yanılmazsam Kerem, Aşık Garip, Sürmeli Bey, Karacaoğlan, Emrah gibi halk şairlerinin deyişlerini bozarak olmuştur. Ben de şaşırımdım kaldım. Her kafadan bir ses geliyor.» (32).

Yazı dizimizde bizim de değinmiş olduğumuz, Sayın Hasan Eren'in de dikkatimize sunduğu bir gerçeği burada anımsamalıyız. «... Sazşairlerinin eserlerini kapsayan yazma dergilerde, daha çok eski birtakım şairlerin eserlerinin sonradan tanınmış şairler adına yazıldığına tanık olduğumuzu belirtelim. Aynı yazmada bir şiirin bir yerde bir şair, bir başka yerde de başka bir şair adına yazılmış olduğunu gördük. Eski sazşairlerimizin eserlerini toplamak isteyenler için bu örnek her bakımdan düşündürücüdür.» (33).

Dahası var. Sazşairlerinin kaleminden çıkmış metinler bile, değişikliklere uğrayabiliyor. Bu, iki türlü oluyor. Sazşairi, bir deftere geçirdiği şiiri, bir başkasına gönderirken, ya metinde birtakım değişiklikler yapıyor, ya da belleğine dayanarak aynı şiiri yeniden yazarken unuttuğu yerleri başka biçime sokuyor. Yusufelili Huzurî ve Poshoflu Zülalî'yle olan yazışmalarımızda bunun tanığı olduk. Her ikisi de, bize gönderdikleri kimi şiirlerini, başkalarına değişik biçimde iletilmişlerdir.

Bir de doğru metnin yanlışa dönüştürülmesi olgusuyla karşılaşırız. Kimi araştırmacılar, akıl almaz bir davranışla, ilk ağızdan kitaplara geçmiş metinleri bozarak yayımlıyorlar. Bunun için, kaynak gösterilerek yapılan yayımlara da aldanmamalı, denetleme yoluna gidilmelidir (34).

Cöngüklere güvenmenin insanı yanıltabileceği olgusunu dikkate alan kimi araştırmacılar, bu nedenle, Sayın Öztelli'nin **Hisar** dergisinde «Bursa Övmesi» başlığı altında yayımladığı parçanın Karacaoğlan'la bir ilgisi bulunmadığını savunmak-

(30) Cahit Öztelli, «Halil Oğlu», **Türk Dili**, 55, Nisan 1956.

(31) Hasan Eren, «Bursalı Aşık Halil», **Türkoloji Dergisi**, VI. Cilt, 1. Sayı, Ankara, 1974, s. 67.

(32) Mehmet Solmaz, **Ezo Gelin**, Üçüncü Bası, İstanbul, 1976, s. 46.

(33) Hasan Eren, **ibid.**

(34) Somut örnekler için bkz.: Hikmet Dizdaroğlu, «Türk Halk Şiiri Antolojisi Dolayısıyla - İşin Kolayı» — VII, **TFA**, 288, Temmuz 1973.

tadırlar (35). Rahmetli Ahmet Kutsi Tecer'le (36) Sayın Şükrü Elçin, tapşırma dizisinde «Karacaoğlan» adı bulunan ve «Sana derim sana ey A-cem Şahi» dizesiyle başlayan destanın de Çukurovalı Karacaoğlan'ın olamayacağı görüşünü öne sürmektedirler. Sayın Elçin, bu parçayı Tuna boylu Karacaoğlan'ın kabul ediyor. Parçanın kimi kaynaklarda (37) Kayıkçı Kul Mustafa adına kayıtlı olması konusunda şöyle diyor: «Bize göre Kul Mustafa adına kayıtlı şiir, şairimizin durumu dikkate alınacak olursa, nazire veya apokrif (uydurma, düzmece, gerçekliği su götürür) bir eser olmalıdır.» (38).

Karacaoğlan'ın şiirleri arasında gördüğümüz, Sayın Cahit Öztelli'nin Hisar dergisinde bir kez daha verdiği, «Hazır ol vaktına Nemse Kırılı» dizisiyle başlayan destanı, rahmetli Ahmet Kutsi Tecer apocriphe saymakta (39), Sayın Şükrü Elçin ise Tuna boylu Karacaoğlan'a ilgin olduğunu söylemektedir (40).

Bu yazı dizimizdeki verilerin bizi ulaştırdığı sonucu şöyle özetleyebiliriz:

Genç Osman Destanı, Karacaoğlan'ın değil, Kayıkçı Kul Mustafa'nındır. Karacaoğlan tapşırma sının geçtiği parça, Kayıkçı Kul Mustafa'nın destanının bir değişkesidir, ayrı bir metin olarak düşünülemez. Şiirin aslına dörtlükler eklenmesi, tapşırmasının değiştirilmesi, o şiirin Karacaoğlan'la ilgisini kanıtlamaz. Tapşırma bir şiirin yaratıcısını belirleyen bir dayanak olsaydı, o zaman, birçok sazşairlerinin şiirlerini başkalarına aktarmak, ya da aynı parçayı birkaç sazşairinin malı saymak zorunda kalırdık.

Cönkler, bir kez daha yineleyelim, saz şiiri araştırmalarına kaynaklık etmek amacıyla hazırlanmış be'geler değildir. Bunları kullanırken, çok dikkatli olmak, kuşkuyla gözle bakmak, kesin kanıya varmadan genellemelere gitmemek, varsayımlardan kaçınmak, bilimsel anlayışın bir gere-

ğidir.

Ahmet Kutsi Tecer'in bu konuya ilişkin sözleri, bizleri uyaracak ve düşündürcek bir özellik taşımaktadır: «Esasen yazılı dediğimiz kaynaklar da şifahi kaynağa ait kusurlardan arınmış değildir. Çünkü yazılı dediğimiz kaynaklar, mecmualar ve cönkler, zaman içinde sahiplerinin fantezisine göre tespit edilmiş birtakım varyantlardan başka bir şey değildir. (...) Sahih oldukları ispata muhtaçtır. Bunların çoğu şimdilik apocriphe şiirlerdir. (...) Tenkit usulü yalnız varyantların mukayesesi demek değildir. Elimizde bulunan bütün şiirler, tespit edildikleri asırların ve içinden geldikleri muhitlerin hususiyetlerine göre asıllarından değiştirilmiş bulunmaktadır.» (41).

Burada önemli bir noktaya parmak basarak yazımızı bağlayacağız. Çukurovalı Karacaoğlan'ın gerçekten onlatıncı yüzyılda yaşadığı berkitilirse, Türk saz şiiri tarihinde birçok yargıların kökünden değişmesi gerekecektir. Artık Karacaoğlan'ın Öksüz Dede'den, Kâtibiden, Kayıkçı Kul Mustafa'dan, Pir Sultan Abdal'dan ve başkalarından değil, daha önce yaşadığı için, onların Karacaoğlan'dan etkilendiği gerçeklik kazanacaktır.

(35) Cemil Yener, «Karacaoğlan Üzerine», Türk Dili, 244, s. 292 - 293.

(36) Ahmet Kutsi Tecer, «Karacaoğlan'a Yeni Bir Bakış - II», İstanbul dergisi, 12, Ekim 1954.

(37) Fuat Köprülü, Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Destanı, s. 9; Hasan Eren, Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar, s. 68.

(38) Şükrü Elçin, Atsız Armağanı, s. 102-103, m. V.

(39) Ahmet Kutsi Tecer, ibid.

(40) Şükrü Elçin, ibid, m.V.

(41) Ahmet Kutsi Tecer, ibid.

Bir Yazı Üzerine :

«AŞIK ÜMMANİ CAN»A DAİR BAZI NOTLAR

Yazan : Sadı DİRLİK

Türk Folklor Araştırmaları Dergisinin Ağustos 1977 tarihli 337. sayısında «Doç Dr. Muhan Bali» imzasıyla yer alan **«Aşık Ümmani Can** (s. 8063 - 65) başlıklı yazı üzerine bazı ekler ve düzeltmeler yapmak gerekmektedir. Sayın Bali'nin göremediği bazı eski ve yeni kaynakları eklemek, dolayısıyla Ümmani Can üzerine çalışacak olanlara tam bir bilgi vermek istiyoruz. Verilmek istenilen ek bilgiler aşağıda kısaca gösterilmiştir.

1. «Ümmani Can hakkında ilk bilgiyi **«Halk Şairimiz Aşık Ümmani Can»** isimli kitapta» değil, Türk Folklor Araştırmaları dergisinin daha eski yıllara ait bir sayısında bulmaktayız. Yurdumuzdaki pek çok kütüphanede tam koleksiyonu bulunan Türk Folklor Araştırmaları dergisine bakmamak, her beş ciltte bir verdiği umumî indeksten istifade etmemek bizce bir eksiklik. Bu yazının tam künyesi şöyledir :

Mehmet Gökalp

Saz Şairleri: Tortumlu Aşık Ummani

TFA. c. 7, nr. 150, Ocak 1962, s. 2618-21.

Burada aşıkın 4 şiiri ve 3 karşılaşması yer almaktadır. Bu şiirlerin hiç biri Sn. Bali'nin tanıttığı kitapta yoktur. Aşıkımızın tapşırması burada ve aşağıdaki kaynaktan Ummani şeklinde verilmektedir.

2. Ümmani Can'a yer veren diğer bir kaynak da Müjgan Cunbur'un bir derlemesidir. Evvelce Türkiye Radyoları'nda haftada bir defa olmak üzere bir reklam programında yer alan aşıkların hayat hikâyeleri daha sonra reklam şirketi tarafından bir kitap haline getirilmiştir. Bu kitabın künyesi de aşağıdaki gibidir.

Müjgan Cunbur, derl.

Başıkların Sesi - Türk Halk Şairleri, Eserleri ve Hayatları.

Ankara, 1968.

Ummani Can'dan bahseden bölüm 398 - 400. sayfalardadır.

Burada verilen bilgiler ve alınan 2 örnek şiir yukarıdaki kaynaktan istifade edilerek hazırlanmıştır.

3. Sayın Bali'nin yazısının ikinci paragrafında yer alan bir atıf yanlıştır. Orada (a.g.e.s. 1) olarak gösterilen yer s. 2 olarak değiştirilmelidir. Ayrıca, bahsedilen kitabın üzerinde hiç bir tarih kaydı olmadığı halde Sayın Bali 1967 kaydı ilâve etmiştir. Eğer bunu aşıkın kendisinden

öğrenmişlerse [...] içine alarak göstermeleri gerekirdi.

4. (1) numaralı sayfa altı notunun (b) bölümünde gösterilen yabancı kaynağın daha sonra genişletilmiş Türkçesi de neşredilmiştir. Biz, Türkiye'deki pek çok kimsenin bu'amayacağı, belki de adını bile ilk defa bu vesileyle öğrendiği bir dergiye baktırmak yerine, yeni kaynaklarla da genişletilmiş Türkçesine baktırmak, hem daha faydalı, hem de daha mantıklı olurdu kanaatindeyiz. Aşağıda bu Türkçe tercümenin tam künyesi verilmiştir.

Prof. Dr. İlhan Bağöz

Türk Halk Hikâyelerinde Düş Motifi Zinciri Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, c. 5, nr. 2, Ekim 1973, s. 73-86.

Yurdumuzda neşredilen aynı konu ile ilgili şu İngilizce tebliği de buraya ilâve edebiliriz : Ferial Ghazoul Hopkins.

«The Nature and Function of Dream Motif in Turkish Folk Literature»,

1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II. cilt, Halk Edebiyatı, Ankara, 1976, s. 132 - 144.

5. Kaynaklar bölümünün son paragrafında «Kilom bir hayli arttı, 98 oldu» denildiği halde fotoğrafta daha zayıf bir Ümmani Can ile karşı karşıya geliyoruz. Acaba, bu fotoğraf Sayın Bali'nin bahsettiği 1964 yazındaki gezi sırasında mı çekilmiştir? Belki de daha sonra başka bir vesileyle çekilmiştir; ama biz bunu bilemiyoruz.

6. Aşıkın sadece 1974'ten sonraki şiirlerinden örnekler verilmiştir. Aşk hâdesini 1933'te içen Ümmani'nin o günlere ait bir şiirinden 1974 ve daha sonraki yıllarda yazdığı şiirlere demek bizi yanlış bir yola sevkedebilir. Bu seçim tarzı ayrıca, IV. Eseri bahsinde belirtilen hususlara da pek uymamaktadır. Biz aradaki devreye ait bir şiirini aşağıya alıyoruz.

7. Bu tür bir aşık tanıtmasında avnı tapşırma kullanan diğer aşıkların varlığının da kısaca belirtilmesi gerekirdi. Sayın Bali ise, bildiğini tahmin ettikimiz ve avnı tapşırma kullanan diğer aşıklardan bahsetmemiştir. Avnı tapşırma kullanan diğer iki aşık için aşağıdaki kaynaklara bakınız.

a) M. Halit Bayrı

Halk Şiiri - XX. Yüzyıl

İstanbul, 1957, Varlık Türk Klâsikleri: 48.

Yıllık aboneli : 60,

altı aylık aboneli : 30

liradır.

Yurt dışı senelik abone :

\$ 8, £ 4, DM. 18

TÜRK HALK BİLGİSİ (FOLKLOR) DERNEĞİ'NİN YAYIN ORGANIDIR.

Sahibi ve Genel Yayın Müdürü : İHSAN HİNÇER

Yazı İşlerini Fillen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :

BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray — İstanbul, Tel. : 22 49 74

TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI

Basılmayan yazılar
İstenince geri gönderilir

Dizgi ve baskı :
YÖRÜK MATBAASI
İstanbul

Bu eserin 4. sayfasında başka bir Erzurumlu Ümmani'den bahsedilmektedir. Kendisi Oltu'nun Ardos köyünden olup 1911 doğumludur. 72. sayfada ise bir koşması örnek olarak verilmiştir.

b) Yukarıda 1 numarada zikrettiğimiz M. Gökalp'in yazısında Erzurum'un Narman ilçesinde de genç bir Ümmani'nin varlığından bahsedilmekte, fakat fazla bilgi verilmemektedir.

Âşık Ümmani Can ile ilgili olarak vereceğimiz bilgiler şimdilik bunlardan ibarettir. Aşağıda bir şiiri sunulmaktadır. Kardeşi Sofu hastalanır. Esen yeller onun ağzından Ümmani'ye bir destan söyler. Ümmani de buna cevap verir (31.1.1962). Kardeşi bu hastalıktan kurtulmayarak ölür. (Hece sayısı eksik mısralar aynen bırakılmıştır. 6-2, 9-3 gibi).

Çamlı köyündedir, kardeşimize
Verin yeller arzuhalimi benim,
Söyleyin yavruma sır taşımıza
Sakın unutmasın dalımı benim

Dilimde ezberim Kelime-i şahâdet
Başucumda Kur'an, okunur âyet,

HALK OYUNLARI SEÇMELERİ

Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından yapılacak «İkinci Halk Oyunları Gençlik Festivali» ne katılacak ekipleri belirlemek üzere 6-22 Ocak 1976 günleri arasında, Konya'da **Kaşık**; Diyarbakır ve Sivas'ta **Halay**; Bursa'da **Karşılama**, **Hora** ve **Kılıç-Kaikan**; Trabzon'da **Horon**; Erzurum'da **Bar** ve **Azeri Oyunları**; İzmir'de de **Zeybek**, **Bengi** ve **Güvende** seçmeleri yapıldı.

Dereceye giren ekipler Festivale katılacaklardır.

MİLLİYET LİSELERARASI

HALK OYUNLARI YARIŞMASI

Milliyet Gazetesi tarafından, Türkiye Liselerarası Halk Oyunları Yarışması bu yıl da düzenlenmiştir.

Yarışmanın ilk elemeleri 9 Mart perşembe günü Edirne'de başlayacak, sırasıyla 12 Mart pazar günü İzmir'de, 15 ve 16 Mart çarşamba ve perşembe günleri Adana'da, 18 ve 19 Mart cumartesi ve pazar günleri Ankara'da, 31 Mart cuma, 1 ve 2 Nisan cumartesi ve pazar günleri de İstanbul'da oyun türlerine göre yapılacaktır.

Yarışma'da dereceye giren, bölge birinciliklerini kazanan lise ve dengi okul Halk Oyunu Ekipleri, 23 Nisan pazar günü İstanbul'da yarışacaklardır. T.F.A.

Sağ yanımda Ahmet, solumda Mehmet
Gözetirler sağı, solumu benim.

Yavrum unutmayın okuyup yazanı,
Satırları birbirine düzeni,

Okunur okunmaz sabah ezanı
Dönderdi âhrete yolumu benim.

Dedim: «Oğul, canlatmayın özümü,
Ölürsem de kapatmayın gözümü,
Kardeş, ayal, kızım, açsın yüzümü
Sual eylesinler halimi benim.»

Evde geldi on iki gün başıma,
Ellerini sürdü göz ve kaşıma,

Ağladı kardeşim, geldi peşime
Yaş döktü tutarken elimi benim.

Sofu Can sözüne verdi nihayet
Kaderde buyumuş emr-i kudret
Kalbimde Yaradan, dilimde âyet
Çeker Salâvata dilimi benim.

**

Ah, Ümmani Can

Esen yeller ile pusulan aldım,
Derdin bana âşikâra görünür.

Derunü fikrimde hulyâya daldım
Sofu kardeş çok müdâre görünür.

Yavrum perişandı, selece ettim
Özümü, kuzumu bir jipe attım,
İki saatta Erzurum'a gittim,
Vardım ki Erzurum kara görünür.

Jipten ki ayrıldım yeğenim geldi,
Dedim ki yeğenim, Sofu Can n'oldü?
Dedi ki: Amca pederim öldü.

O günden içerim yara görünür.

Raziyim takdire, ebû daneye
Endişemi döktüm yüz bin mânâye
Götürdüm yavrumu hastahaneye
Baktım ki derdine çare görünür.

Ne olmuş çocuğa?» diye sordular,
Dedim ki: «İngibaz;» lama vurdular,

Bayanlar içinde yatak serdiler
Dedim ki: «Yavruma nere görünür?»

Bayanlar yanında yavrum yatırdım
Soyundurdum, libâsını götürdüm.
On gün üzerine eve getirdim
Gözüme bir ışık çıra görünür.

Hasiret kılıcı bağrıma battı,
Beş taneden üçü toprağa kattı,
Ölenlere rahmet, öldü unuttu,
Ümmani Can, sana sıra görünür.

Selece et : Hastayı acele ile el ve kollarından tutup götürmek.

Ebû dane: Âb ü dâne, mukadder olan rızık.

Yayınlar Arasında :

ULUSLARARASI FOLKLOR ARAŞTIRMA STAJI, 1976

(STAGE D'ÉTUDE DU FOLKLORE INTERNATIONAL, 1976 DIJON, CIEF)

Yazan : Türker ACAROĞLU

Fransa'nın tarihsel bir bölgesi olan Burgonya (Bourgogne) şaraplarıyla ünlüdür. Burgonya düklerinin, Côte d'Or (Altın Kıyısı) ilinin merkezi olan Dijon da 150.000 nüfusu, akademi ve üniversitesiyle, önemli bir demiryolu, canlı bir ticaret ve sanayi kentidir: Metalürji, besin, deri, tütün endüstrisi yanında çalgı yapımları da ün salmıştır.

İşte bu kentte kurulan Burgonya Komitesi (Comité Bourgogne), 1945'ten beri her yıl bir Uluslararası Şarap Bayramı düzenler. Bağ bozumu ve güz yaklaşırken, eylül başında yapılan bu görkemli törenlere halk da içtenlikle katılır.

Burgonya Komitesi, Fransa Gençlik ve Spor Bakanlığınca desteklenen, halk eğitimi ve kültürüyle uğraşan bir dernektir. Düzenlediği Uluslararası Şarap ve Güz Oyunları Festivali programında birçok Fransız ve yabancı folklor topluluklarının katıldığı gösteriler de vardır. Yüksek düzeydeki bu gösteriler, çeşitli ulusların birçok gencini biraraya getirerek, folklor gelenekleri yoluyla, kendi folklor oyun ve türkülerini gösterip onlar arasında arkadaşlık, dostluk bağları kurulmasına, bütün uluslar arasında kardeşlik ilişkileri yaratılmasına yardımcı olur.

Bu yıl (1977) yapılan 32. Festivalde Türkiye Altın Kolye ödülünü kazandı. Bundan önce, 1975 ve 1972 yıllarında da aynı ödülü kazanmış, geçen yıl da Gümüş Kolye ödülünü almıştı.

Altın Kıyısı İli Gençlik ve Spor Müdürlüğü'nün isteği üzerine, 1976'da bir **Uluslararası Folklor Araştırma Stajı** düzenlenmişti. 1977 de Türk Grubu Başkanı ve Uluslararası jüri üyesi olarak Festivale katılan Sayın İhsan Hınçer'e armağan edilen bu satırla ilgili kitabı incelemek fırsat ve olanağını bulduk. Oyun, koreografi, kostüm, müzik vb. gibi çeşitli folklor konularındaki bilgilerini genişletmek isteyen Fransız ve yabancı folklorcular, eğitimciler bundan yarar sağlayabilir.

Büyük boy, resimli, krokilli, notalı bu değerli kitabın sayfaları, her halde teksir (çoğaltılmış) olduğu için numaralanmamış. Staj Müdürü M. Berthier önsözde gerekli bilgileri veriyor. Stajyerler, folklor topluluklarının sundukları çeşitli bilgi ve yardımları topluca ya da ekipler halinde izlerler, incelerler. Konular, çeşitli ulusla-

rın folklor geleneklerinden seçilir. 1976 stajyerleri, gerçekleştirdikleri araştırma çalışmalarını birer sentez raporu biçiminde bu kitapta toplamışlardır.

C.I.E.F. diye kısaltılan Uluslararası Folklor Araştırma Merkezi, Burgonya Komitesince 1961 de kuruldu. Bu kurumun rolü, kuşkusuz, bir tek tümceyle özetlenebilir: Dijon'daki Uluslararası Festival dolayısıyla gelen folklor zenginliklerinin işletilmesi, halk oyunlarının derinliğine incelenmesi yanısıra, Altın ya da Gümüş Kolye peşinde koşan gruplarıyla temsil edilen tüm ülkelerin folklorunu daha iyi, daha içten tanımak...

Gençlerin buluşması, sonra Uluslararası Staj şimdiden belli sayıda bazı karakteristik oyunların incelenmesini sağladı. Kimi ulusların eski olduğu kadar da yeni yaşamı, gelenekleri üzerine bol bol konuşmalar yapıldı. En iyi müzik partiyonlarının kaydından bazı plâklar elde edildi.

Dijon'daki Uluslararası Folklor Araştırma Merkezi festivale katılacak gruplardan kendi ülkelerinin müziği, oyunları, gelenekleri, halkın yaşam biçimi vb. üstüne tam bir belgeleme (documentation) istemektedir. Böylece toplanacak bütün bilgiler hem kayda geçirilecek, hem de yayınlanacaktır. Ne yazık ki şimdiye kadar Merkeze **Türkiye**'den hiçbir bilgi, belge, araç, gereç gelmemiştir! Bunda yabancı dil bilmemenin etkisi büyük olsa gerek.

Jean Clerc, Clairvaux şaraphanesi üzerine ayrıntılı bilgi vermektedir. Bu eski taş yapı, ulu bir anıttır. XIII. yüzyılda yapılmış. O sıralarda başpapazların «Belediye Konağı» olarak kullanılmış. Yüzyıllar boyunca, tarım ve şarap işletmelerinin antreposu hizmetini görmüş. Daha sonra savaş tutsakları lojmanı, silâh deposu, malûl subaylar evi olarak görev değiştirmiş. Uzunluğu 60 metre, genişliği 11 metredir. İki büyük salondan oluşan bina, Burgonya Komitesinin yönetim merkezidir.

1792 de yeni devrim rejimi, binayı satışa çıkardı. Bir yüzyıl daha bu bina lojman, atelye, mağaza vb. olarak kullanıldı. 1914'te Dijon kenti binayı satın alarak tarihsel bir anıt diye korumağa başladı. Burgonya Komitesi içine yerleştikten sonra folklor grupları burada toplanmağa re-

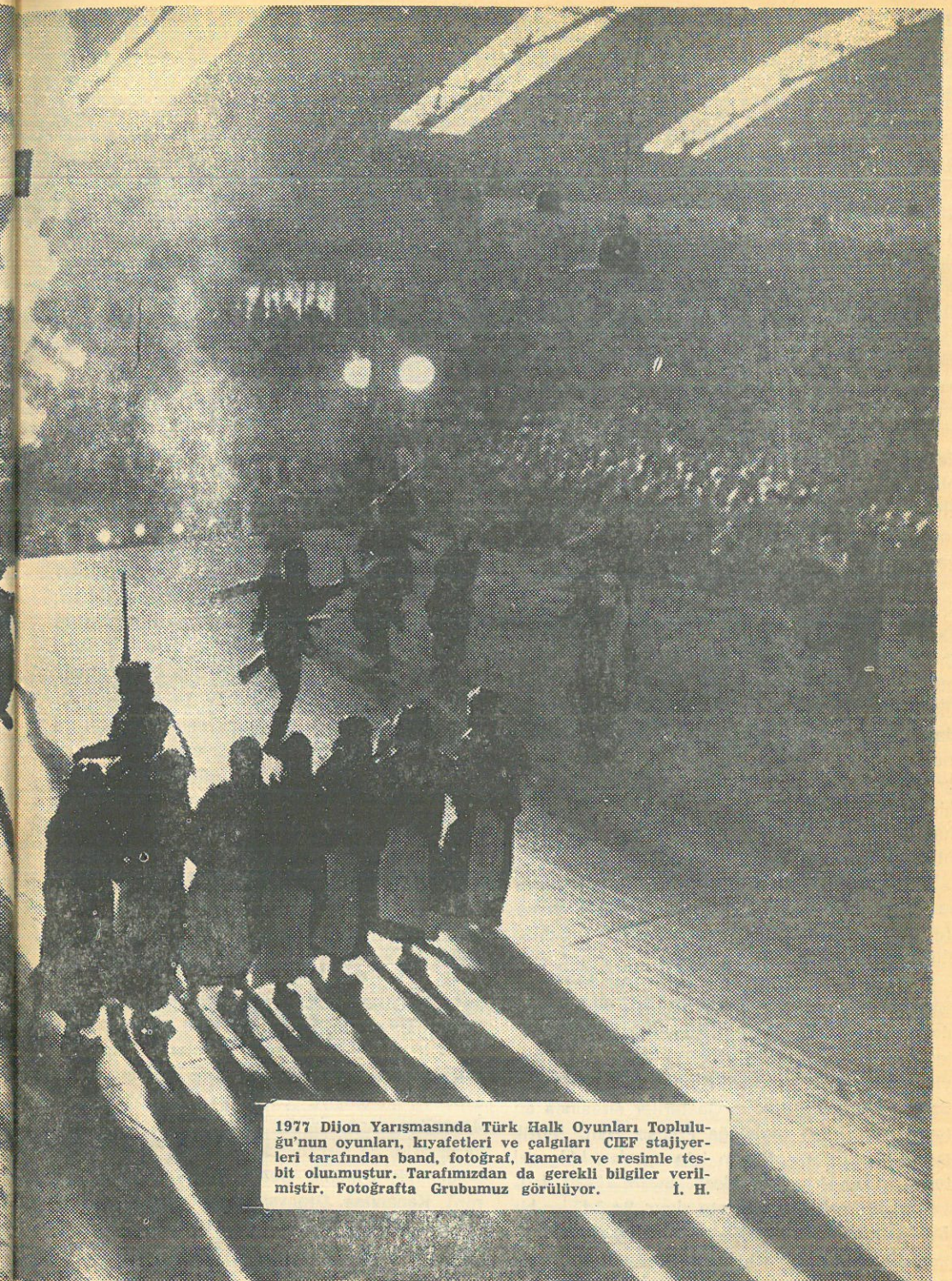

sepsiyonlar burada verilmeğe başladı.

Alt salon bir kiler biçimine sokularak yemek, içki, şölen hizmetlerine, üst kat sergilere, gös-

terilere ayrılmış. Onarılmış. Her yıl Burgonya Komitesi burada gelip geçen konuklara ya da önemli kongreler dolayısıyla en iyi yemeklerden

48

1977 Dijon Yarışmasında Türk Halk Oyunları Topluluğu'nun oyunları, kıyafetleri ve çalgıları CIEF stajyerleri tarafından band, fotoğraf, kamera ve resimle tesbit olunmuştur. Tarafımızdan da gerekli bilgiler verilmiştir. Fotoğrafta Grubumuz görülüyor. İ. H.

şölenler verir. Servis mum ışıkları altında yapılır, Burgonya'nın en iyi üzümleri ve şarapları sunulur.

İşte bu şölenler sırasında folklor grupları gösterileriyle birbirini izler, oyunları ve türkülerle, kılık-kıyafetleriyle renkli bir hava yaratır-

49

lar. Koro da bölgesel çeşniden bir şarkı tutturur.

Burası Burgonya folklor topluluklarının merkezi olmuştur. Dijon ve yöresi tarihini en iyi temsil eden bu anıttan başkası olamazdı.

Altın Kolye Büyük Ödülü Nedir? Uluslararası bir jüri, her yıl eylülün ilk günlerinde en iyi olarak nitelenen bir Topluluğa bu ödülü verir. Bunun için şu ölçütleri (kriter) dikkate alır: Kostüm ve oyunların doğallığı, bozulmamışlığı (otantik), orkestranın, koregrafinin, türkülerin niteliği, özelliği, değeri (kalite), tüm gösteriler sırasındaki düzensizlik (disiplin), defileler sırasındaki en iyi sunuş (prezantasyon).

Bu yarışmaya, yalnız amatör folklor grupları ile folklorik ya da tarihsel müzik dernekleri katılabilir. 16 Burgonya dükünü temsil eden 16 Louis altınından oluşan bu Büyük Ödül, en çok puan toplayan Folklor Grubuna ya da Müzik Derneğine verilir.

Bu Büyük Ödüle, üç birincilik ödülü ile üç ikincilik ödülü eklenir: Birincilik ödülleri için Gümüş Kolye, ikincilik ödülleri için ise Bronz Kolye verilmektedir. Bunlar da şöyle bölünür: Yabancı gruplara ve derneklere bir birincilik ödülü ile bir ikincilik ödülü, Burgonya dışındaki Fransız gruplarına ve derneklerine bir birincilik ödülü ile bir ikincilik ödülü, Burgonya grup ve derneklerine de bir birincilik ödülü ile bir ikincilik ödülü dağıtılır. Gösteriler sırasında halk da oyunların, müziğin, orkestranın niteliğini kendi oyu ile belirtir.

Uluslararası Jüri müzik, folklor, güzel sanatlar, tiyatro, edebiyat, eğitim alanlarında tanınmış (çeşitli uluslardan) kişilerden oluşur. Bunlar Burgonya Komitesince çağırılır.

Bunlar dışında, Charles Gros Akademisinin verdiği bir **Altın Plak** ile bir **Gümüş Plak** ödülü de vardır. Vokal ve enstrümantal müzik nitelikleri gösteren, bir plak yayınına değer görülen yabancı topluluklara verilirler. Ayrıca, bir **Altın Salkım** ödülü de vardır: Gösteriler sırasında en iyi müzik sunan topluluğa Fransız Hafif Müzik Derneğince verilir. Bunun için oyunlar, bölgesel havalar, bando-mızık takımı, müzik köşkü, fantazi entrümanlar vb. dikkate alınır. Bu ödüller bir folklor topluluğu için bir araya da getirilebilir.

Uluslararası Bağbozumu Festivali, geleneksel olarak, boru ve trampetler çalınan resmî bir törenle açılır. Ortaçağdan kalma kıyafetler ve silâhlarla donanmış süvarilerin başı, Bağbozumu Bildirisini okur. Bu tören, kentlin çeşitli meydan-

larında yinelenir.

Uluslararası Festivale (1976) katılan Fransa bölgeleri: Bretagne, Camargue, Champagne, Cascogne, Lorraine, Picardie, Saintogne topluluklarıdır.

Yabancı topluluklar (Fransız alfabe sırasına göre) : Bulgaristan, Kanada, Yunanistan, İsrail, İtalya, Portekiz, Romanya, İsveç, İsviçre, **Türkiye** (İzmir - Karşıyaka Turizm ve Halk Oyunları Derneği), Sovyetler Birliği, A.B.D., Yugoslavya.

Kitapta ilkin Burgonya kostümleri, müziği, oyunları üzerine notalı, figürlü, krokili bilgiler verilmektedir. Daha sonra Brötanya için aynı türden bilgiler - bu kez resimli ve kaynakçalı olarak - sunulmaktadır. yalnızca kitap adı, yazar adı, yayınevi bildirilmiş, yapıtların yayım tarihleri verilmemiştir. **Bir Kelt dili olan Brötonca** adlı kitap dikkatimizi çekmiştir. Bilindiği gibi, Keltler, İ. Ö. III. yüzyılda Trakya'ya ele geçirdiler, Anadolu'ya geçerek Galatla adını verdikleri yerlere yerleştiler. Galic, Galıçya, Galatia gibi yer adları bu yayılmaya tanıklık eder. Romalıların, Germenlerin akınlarıyla çöktüler. Bugün Keltler varlıklarını yalnızca Avrupa'nın batı burunlarında sürdürüyorlar: Fransa, İngiltere ve İrlanda'da.

Fransa'nın öteki bölgeleri sanatı üstüne de bu çeşit bilgiler verildikten sonra, sıra yabancı ülkelere gelmektedir. Önce **Bulgaristan** üzerine pek az - belki de en az - bilgi var. İki sayfada Bulgar halk müziği enstrümanları ile ritm formülleri özetlenmiştir. Verilen bir şemaya göre, Bulgaristan, altı folklor bölgesine ayrılıyor: Dobruca, Kuzey bölgesi, Şop bölgesi, Trakya, Pirin ve Rodop dağları. En tanınmış müzik âletleri: Tapan (doğu tamburu), kaval (flüt), gayda, gadulka. Pirin dağlık bölgesinde **Türk etkisinin** pek açıkça görüldüğü kaydedilmektedir: Türk obuası **Zurna** ile **Tapan** birlikte kullanılmaktadır. Filibe ve Tatarpazarcık yörelerini içine alan Trakya folklor bölgesinde müzik ritimleri birçok uyuşum, bileşim ve çözümlere konulmaktadır. **Raçenitsa** dansı, bütün bölgelerde oynanır. **Severnıyaçka** ile **Grancarsko** dansları yalnız kuzey bölgesinde oynanır. **Cetvorno horo** (dörtlü horon), **Kepanitsa**, **Graovsko horo** oyunları da yalnızca Şop bölgesinde (Sofya yöresi) oynanmaktadır. Bu anket, Varna folklor topluluğunda gerçekleştirilmiştir.

Kanada'yı Québec ili folklor topluluğu temsil etmiş. Fransızca konuşulan bu ilde Fransız ve İngiliz kökenli danslar oynanır. Notalarla Kanada

halk müziğinden örnekler verilmiştir.

Amerika B. D.'de «Square Dances» pek gündür, tam amerikancadır. Kitapta bu danstan bir örnek verilmiştir. Kullanılan başlıca terimlerin, altı sayfalık bir sözlüğü de eklidir.

Yunanistan'ı Nausa kenti folklor topluluğu temsil etmiştir. Yunan danslarının kökeni, anlamı, mitolojisi - en eski çağlardan günümüze kadar - karakteristik noktalarıyla birlikte belirtilmektedir. Bu grupun kostümleri de karakteristik krokileriyle gösterilmiştir. Nausa, Makedonya'da bir kasabadır. Geleneklerine bağlılık gösterir.

Hollanda'nın XVII. yüzyıla ait kostüm tarihinden örnekler krokilerle gösterilmiş, dansları üstüne bilgiler verilmiş, şarkı notaları konulmuştur. Bu ülkede canlı folklorun gün günden kaybolduğu belirtilmektedir. Büyük kentler Paris modasını izlerken, kır ve köylerde halk ayrı, uzak, tek başına kalmıştır. Bunda ulaşım ve iletişim güçlüklerinin rolü büyüktür. Zuiderzee folkloru yanında, Zeelande ilinde kostüm bakımından zengin bir yöre bulunur.

İsrail'i Kudüs İbrani Üniversitesi folklor grubu temsil etmiştir. Dinsel topluluklar, günlük yaşam, halk gelenekleri (bayramlar), kılık - kıyafet, oyunlar, müzik, sazlar, diskografya (plak yayınları) üstüne bilgiler sunulur.

İtalya için bir org türü olan **Launeddas**'ın kökeni, tanımı, krokisi verilmektedir.

Portekiz topluluğu danslarının kökeni üzerine bilgiler verildikten sonra, planşlar halinde kostüm krokileri eklenmiştir.

En çok **Romanya** için bilgi, krokil ve nota verildiği söylenebilir. Romen halk oyunlarına örnek olarak üç dansın tanımı yapılmış, müzik metinleri sunulmuştur. İlyaz bayramları, çalgılar anlatılmıştır. Eükreş Üniversitesine bağlı Konservatuarda müzik folkloru dersleri veren Prof. Emilia Comisel'in «Romen halk müziği» adlı yapıtının tamamı kitaba alınmıştır. Metni 30 sayfa tutan bu bilimsel derslere ek olarak güfteler ve besteler verilmektedir. Romen koregrafik folklorunda hareket grafiği notasyonu incelenmiştir. Düğün âdetleri, sosyal ve ailevi iklim gösterilmiştir.

Dağlık bir ada olan **Sardonya**, geleneklerini coğrafi durumuna borçludur. Korsika adası dağlarının son ayaklarından oluşur. Bu dağların yamaçlarında, eski çağın töreleriyle modalarını koruyan geleneklerin sürdürüldüğü az sayıda köyler bulunur. Buralarda, pek eski bir uygarlığın sayısız izleri, tanıtıları görülür. Adanın güneyin-

de en pitoresk, en doğal, en gerçek gösteriler yapılır. Sardonyalı gençler, dedelerinden kalma kostümleri, oyunları, müziği sürdürüp giderler.

İsveç'te haik geleneklerinin, yıllık bayramlarla ilişkisi büyüktür. Yıl, Fransa'da da olduğu gibi, dinsel bir kökenden gelen bayramlarla noktanmıştır. Bunların en ünlüsü Yılbaşı'dır. Yeni yıl geleneği, İsveç'te pek tutulur. Yüksek sosyete başlayan Yeni yıl tebrikleri, geçen yüzyılda halk arasında da yayıldı. Paskalya yortusu da şölenlere neden olur. İsveç'te, güney Avrupa'da görülen halk karnavallarına raslanmaz. Protestan bir ülke olduğu halde, İsveç, Cebrail'in Meryem Anaya cesetlenme olayını haber vermesi, bu olayın anılması için yapılan törenleri koruyabilmiştir. 1 Mayıs, İskandinavya'da sıcak mevsimin başlangıcıdır. Orta çağda, bu tarih, bütçe yılının başı sayılırdı. Yüzyıllar boyunca köylüler bunu hesaplarının başlangıç tarihi olarak ele aldılar. «İdsommar» denilen yaz-ortası bayramı, İsveç'te pek popülerdir. Ormanlarda gizli kaynaklardan su içerek yeniden güç kazanacaklarına, gençleşeceklerine inanan birkaç kuşak hâlâ vardır. Orta çağdan gelen bir gelenek olarak, ana-babalarla çocuklar akşam yemeği öncesinde dans etmek âdetini korurlar. Ermiş Martin gününde (11 Kasım) özel bir çorba içilir, kaz kızartması yenir. Ermiş Lucie bayramının (13 Aralık) kökeni epey esrarlıdır. Sabahleyin mumlarla kutlanır. Bugün bu bayram dolayısıyla bütün kentlerde, okullarda, devlet dairelerinde, fabrikalarda eğlenceler düzenlenir. Noel bayramı, İsveç'te en uzun süren, gelenekçe en zengin olan bayramdır. Şenlikler 25 Aralıktan 14 Ocağa kadar sürüp gider. Eskiden olduğu gibi, bugün de Noel bayramında domuz eti yenir, jambon yenir. Bütün İsveç ailelerinde Noel'de çam ağacı önemli bir yer tutar. Bu gelenek İsveç'e XVIII. yüzyılda zengin birkaç aile tarafından sokuldu. İsveç'te anneler günü, çocuklar günü vb. gibi folklorla ilgisi bulunmayan yeni bir takım bayramlar da vardır.

Görüldüğü gibi, 1976 yılında Uluslararası Bağbozumu Festivaline katılan İsviçre, **Türkiye**, Sovyetler Birliği, Yugoslavya gibi ülkelerin folkloru, oyunları, kostümleri, müzikleri üstüne kitapta bilgi bulunmamaktadır. Bunun nedenleri açıklanmadığı gibi, bizce de bilinmemektedir. Ancak Festivale katılan bu ülkeler topluluklarının yabancı dil bilmemesi, yanlarında bilgi, belge, resim, krokil, nota vb. bulundurmamasıyla açık-

SORGUN KÖYLERİNDE BAYRAKTAR SALAVATLARI

— II —

Yazan : Hasan Lâtif SARIYÜCE

Şimdi gelelim salavatlara. Biz bu salavatlarla 1956 yılında Sorgun ilçesine bağlı «Sorgun, ymir, Çavuşköyü, Eynelli» köyerinden derledik. İmdi aradan yirmi bir yıl geçtikten sonra aynı öylerde bu salavatların söylenip söylenmediği, ele düşünlerin aynı biçimde yapıp yapılmadığını araştırmak, yurdumuzdaki toplumsal gelişmeyi saptamak bakımından yararlı olacaktır, sarırız.

SALAVATLAR

1. Düz salavatlar :

- Selamün aleyküm hacılar
Aleyküm selâm hocalar
Bir salavat da siz söylen gençler kocalar
Allah Allah illallah
Verelim Muhammed'e salavat
Sellaley Muhammed
- Karşımızda duruyor güzelin hası
Nur olsun açılınsalavat verelim sesi
Cümlemizin bir Mustafa'sı
Mustafa'nın aşkına verelim salavat
Allah Allah
- Yeşil bayrağım yeşil
Dolaştık geldik Şam'ı Haleb'i
Getirelim yerine farzı sünneti
Allah Allah

Not : Aynı salavat Sungurluya bağlı Evcil köyünde şöyle söylenirdi:

- Yeşil bayrağım yeşil
Dolaştık geldik Şam'ı Haleb'i
Mecitözünde yatan Elvan Çelebi
Elvan Çelebi aşkına verelim salâvat
Allah Allah

2. Muammalı salavatlar :

- Hangi derviş nur içinden halk oldu

çin olabilir, belki de. Gelecek festivallere katılacak Türk folklor topluluklarının yabancı dil bilen üyelerden oluşturulması, yanlarında bilgi ve ilgi de bulundurulması, Türk folklorunu dünyaya tanıtmak bakımından, yararlı olur, kanısındayız.

Tanıtmaya çalıştığımız bu kitap, 1976'da stajyerlerle işbirliği halinde çalışan yabancı uzmanlar, kendi bölgesel folkloru üzerine gerekli bilgiler ve bilgileri sunmuşlardır.

Hangi tarla çift değmeden herk oldu
Hangi demir ustasız burgu oldu
Bu manayı bilene usta derim
Bu deryaya dalana dalgıç derim
Allah Allah verelim Muhammed'e selavat
Sellaley Muhammed

Cevap :

O şeytandır nur içinden halk oldu
Adem'in tarlası el değmeden herk oldu
Yıldırım da ustasız burgu oldu
Allah Allah illallah
Verelim Muhammed'e selâvat

2. Bugünkü günün adı ne
Yarınki günün tadı ne
Yer altındaki yeşil caminin imamının adı ne
Allah Allah illallah
Verelim Muhammed'e selâvat,
Sellaley selâvat

Cevap :

Bugünkü günün adı dünya
Yarınki günün adı ahiret
Yer altındaki yeşil caminin imamının adı Muhammed
Allah Allah

3. Denizde su soğulmaz (kurumaz)

Suda balık boğulmaz
Anası doğurur ya
Yavrusu yavru doğurmaz
Allah Allah

Cevap :

Denizde su soğulmaz
Suda balık doğurmaz
Anası yavru doğurur ya
Katır yavru doğurmaz
Allah Allah

4. Deniz dibi kumdur etrafı çimdir

Mekke ile Medine arasında
Bayraktar başı kimdir
Allah Allah

Cevap :

Deniz dibi kumdur etrafı çimdir
Mekke ile Medine arasında
Bayraktar başı Hızır'dır
Allah Allah

5. Ulu kuşlar yaylasına tünedi

Cümle âlem bayraktarı kınadı
Sana diyom arkadaş

ARAŞTIRMALARI

Yer altında sarı öküzü kim nalladı
Allah Allah

Cevap :

Ulu kuşlar yaylasına tünedi
Cümle âlem bayraktarı kınadı
Sana diyom sana arkadaş
Yer altında sarı öküzü cebrail nalladı
Allah Allah

6. Elifi okurlar Allahın adı

Pınarı yaptırdım pöhrengi yedi
Sana diyom arkadaş sana
Kâbe'nin eşliğini kim yondu, kim koydu
Allah Allah

Cevap :

Elifi okurlar Allahın adı
Pınarı yaptırdım pöhrengi yedi
Sana diyom arkadaş Kâbe'nin eşliğini
Cebrail yondu, Mikâil kodu.
Allah Allah

7. Ol kimdir ki düşün edip esamesin okuyan

Ol kimdir ki Mekke'yi Mükerrerem'de ezan okuyan
Allah Allah

Cevap :

Ol «falandır» düşün edip esamesin okuyan
Ol Bilâli Habîşi'dir Mekke'yi Mükerreme'de ezan okuyan
Allah Allah

8. Yere vurdum kümbeti

Dolandık geldik Şam'ı himmeti«?»
Otlar içinde bir ot vardır
Hem farzı kıldırır hem sünneti
Allah Allah

Cevap :

Yere vurdum kümbeti
Dolandık geldik Şam'ı himmeti
O hocadır
Hem farzı kıldırır hem sünneti
Allah Allah

9. Sazımın telleri perde perde

Gel imtihan olalım bu yerde
Sana diyom arkadaş
Kırkların mekânı nerde
Allah Allah

Cevap :

Sazımın telleri perde perde
Hay hay imtihan olalım bu yerde
Sana diyom arkadaş
Kırkların mekânı şehit mezarında
Allah Allah

10. Bu dünyanın adı ne

Öbür dünyanın tadı ne

Yer altında yeşil caminin imamının adı ne
Allah Allah

Cevap :

Bu dünyanın adı Ahmet
Öbür dünyanın tadı ahret
Yer altında yeşil caminin imamının adı Muhammed
Allah Allah

11. Dalı dala vurup gökten kim uçtu

Sırat köprüsünü önce kim geçti
Sana derim arkadaş arşın kilidini ne ile açtı
Allah Allah

Cevap :

Dalı dala vurup gökten Cebrail uçtu
Sırat köprüsünü önce o geçti
Fazla konuşma arkadaş arşın kilidini
salavatla açtı
Allah Allah

12. Hey harladı harladı

Gökte yıldız parladı
Sana derim arkadaş minarenin başında
Sarı karıncayı kim nalladı
Allah Allah

Cevap :

Hey harladı harladı
Gökte yıldız parladı
Al cevabı arkadaş minarenin başında
Sarı karıncayı Cebrail nalladı
Allah Allah

13. Arap atları azılı

Koç koyunlar kuzulu
Sana derim arkadaş
Bayrağın üzerinde ne yazılı
Allah Allah

Cevap :

Arap atları azılı
Koç koyunlar kuzulu
Sana diyom arkadaş
Bayrağın üstünde kelimeyi şahadet yazılı
Allah Allah

14. Ustam bilir misin elmin «ilmin» başını

Ne ile kestiler kandil taşını
Ol nedir ki kendi kesti kendi başını
Allah Allah

Cevap :

Ustam bilir misin elmin başını
Dua'yla kestiler kandil taşını
Ol buluttur keser kendi başını
Allah Allah

15. İsa peygamber havaya uçtu

Musa peygamber donunu biçti

3

Sana derim sana arkadaş
Sudan suya köprüyü kim kurdu geçti
Allah Allah

Cevap : Cebraîl kurdu geçti.

16. Gökten bir yaprak düştü süzülür
İdris'in bağı üzülür
Yer yarılıp da kalem ihtaç «ihdas» olunca
Evvelâ hangi âyet yazıldı
Allah Allah

Cevap : Besmele yazıldı.

7. Kâbe'nin etrafı surdur
İçinde balkıyan nurdur
Sana diyom bayraktar
Müslümanın piri kimdir

Cevap : Besmele yazıldı.

8. Ol nedir ki her dem alalar «?»
Ol nedir ki el değmedik yaralar
Ol nedir ki yüreğinden pareler
Ol nedir ki kanadında alı var

Cevap :

Ol gökyüzüdür ki her dem alalar
Ol gönüldür el değmedik yaralar
Ol yarasa yüreğinden pareler
Ol kepenektir «kelebektir» kanadında alı

var.

9. Ol nedir ki boyaniksiz boyaksız
Ol nedir ki yola gider elsiz ayaksız
Ol nedir ki anadan doğar ayaksız
Allah Allah

Cevap :

Ol zayıfrandır «safrandır» boyaniksiz
boyaksız
Ol cenazedir yola gider elsiz ayaksız
Ol kurbâ'dır anadan doğar ayaksız
Allah Allah

10. Ol nedir ki gece gündüz telâşta
Ol kimdir ki tu selende ağaçta (?)
Ol kimdir ki taam geldi Miraç'ta
Nur güzellik hangi kimseye geldi
Allah Allah

Cevap :

Ol insandır gece gündüz telâşta
Zekeriya aleyhisselâmdir tu selende «?»
ağaçta
Hz. Muhammed'e taam geldi Miraç'ta
Nur güzellik Yusuf Zelha'ya geldi.
Allah Allah

11. Gökyüzünden bir bulut ağıdı
Vardı Mekkeyi dolandı
Sana diyom arkadaş

Kâbe'nin kapısı neyle boyandı
Allah Allah

Cevap :

Göyüzünden bir bulut ağıdı
Vardı Kâbe'yi dolandı
Sana diyom bayraktar
Kâbenin kapısı nurla boyandı.
Allah Allah

22. — Nerden gelip nereye gidiyorsunuz?
— Hazırlardan gelip Hızirlara gidiyoruz.
— Hazırlar kim? Hızirlar kim?
— Hazırlar sizlersiniz, Hızirları ne siz
bilirsiniz ne biz.

Allah Allah

23. İşte imtihan yeri burası
Şimdi açılır gözlerinin perdesi
Sana diyom arkadaş
Nerde Hazreti Ali'nin türbesi
Allah Allah

24. Hazreti Ali'nin nakli «nakli»
Aldı boğazına takdı
Altı gözlü on ayaklı
Bunu bilmeyenin yoktur aklı
Allah Allah

25. Saf saf olmuş karşımızda duruyo
Yiğitbaşı salavatı veriyö
Dört kitabın manasını bilmeyen
Bana sual soruyo.
Allah Allah

26. Gök buz iken
Yer su iken
Dünyada beni adem yok iken
Suya selâm verip kim geçti
Allah Allah

27. Kible tarafından bir gün doğdu seçildi
Cenneti âlâya bir kapı açıldı
Sana diyom arkadaş
Hülle kime biçildi
Allah Allah

28. Denize attım demir hindi
Hz. Ali Döldül'e bindi
Sana diyom arkadaş
Evvelâ hangi âyet indi

29. Bir varlık vardır ki gökte uçar izi yok
Eti yenmez, sütü yenir zerre kadar kanı yok
Sana derim arkadaş sana bunu bilmez isen
Bayraktarlıkla hiç ilâkan yok.
Allah Allah

(Devam edecek)

Naldöken Tahtacıları : XXV.

NALDÖKEN TAHTACILARINDA ÖLÜMDEN SONRA HAYIR

Yazan : Rıza YETİŞEN

Ölünün toprağa gömülüşünden itibaren 3
üncü, 7 nci, 40 ıncı gününde ve yılında hayırlar
yapılır.

Süt çocuğuna, 3 ve 7 nci günlerinde sütlaç
yapılır, çocuklara yedirilir veya evlere dağıtı-
lır; 40 ıncı gün ve yıl hayırları yapılmaz.

Gençlerin ve yaşlıların ölümünde yapılan
hayırlar daha külfetlice olur. Hal ve vaktına göre
horoz, koyun kesilir. Her çeşitten yemekler hazırlanır;
et, pilâv, hoşaf, pelte muhakkak bulunur. Bunlardan başka nohut, kuru fasulye, patates, mevsim sebzeleri ve meyveleri, tatlılar, börekler olmak üzere 15-20 çeşit yemek hazırlanır. Ayrıca ölenin çok sevdiği yemeklerin muhakkak bulunmasına dikkat edilir. Hayıra herkes davet edilir. Sofranın ilk yemeği çorba, et ve etliler, kuru sebzeler, sebzeler, pilâv, hoşaf ve en sonra pelte ve daha sonra da meyveler yenir. Yemekten önce gelenlere kahve ve sigara ikram edilir. Hayırı önce erkekler sonra kadınlar ve çocuklar yerler. Hayır'da, ölümün samimi arkadaşlarının bulunması aileye mutluluk verir.

Ölümün hemen arkasından (3'üncü günü) hayır yapılması, ailenin acısını biraz olsun unutturur. Aynı zamanda, ölümü duyanlar (başka köylerde) baş sağlığı için 3 ünde ve 7 sinde gelirler. Böylece her gün acısı tazelenmez ve gelen konukları da topluca ağırlamış olurlar.

Hayır hazırlığı şöyle başlar: Bütün masraf yas evine ait olmakla beraber, konu komşu da elinde bulunan yoğurt, pekmez, bulgur gibi şeylerden verirler; odun getirir, su taşırlar. Ayrıca kapı kacak da getirirler. Sofrada yalnız kaşık vardır.

Yemekler bir gün önceden hazırlanmaya başlar (tatlılar, börekler, hoşaf, pelte ve irmik helvası v.s. gibi). 3 üncü günü sabah yemekler pişirilmeğe başlanır; yemeklerin bazılarını komşular kendi evlerinde pişirip getirirler. Böylece öğleye kadar her şey hazırlanmış bulunur.

Bir iki kişi köyde gezerek «hayıra buyurun» diyerek herkesi çağırır. Köylü ve konuklar bu işe saygı gösterdiğinden önemli işleri olmayanlar işe gitmezler. Yas evinde toplaşılır. Sofra sofraya önce erkekler yerler, kadınlar hizmet ederler. Yemekten önce bir kişi ortalığı süpürür hayırlısını alır, ellere su döker, hayırlısını alır; sofraya getirir ya Allah, ya Muhammed, ya Ali

diyerek dedenin bulunduğu yere yazar. Diğer sofraları da yazarlar (5-6 kişi bir sofraya oturur). Bazı köylerde ellere su dökülmez. Yemekten sonra herkes sofranın kenarından tutar, dede hayırlı verir (dua eder) ve herkes «sofraya niyaz edip» kalkarlar ve giderler.

Sonra kadınlar sofralara otururlar. Nihayet çocuklara kurulan bir iki sofrada, artan yemeklerden bir miktar verilir. Yemek bitince ayağa kalkan çocuklar, ölünün adını söyleyerek, meselâ «Ali Emminin ruhuna deysin, hoo!..» diyerek üç defa bağırlarlar.

Bundan sonra evlere ülüş (1) dağıtılır: Ülüş bir tabak pilâv ile onun üstüne konulan bir parça et veya kuru fasulye ve nohut gibi şeylerdir. Bunlar evlere, bilhassa hayıra gelmeyenlere dağıtılır: Maksat, onların da bir şeyler tatmış olmasındır.

Üç, yedi ve kırkında bu hayırlar aynen tekrarlanırsa da, kırkının daha zengince olmasına itina edilir. Çünkü o gün mezara taş dikileceğinden başka köylerden gelenler daha çok olur. Ayrıca bir özellik olmaz. Hayırlardan sonra kadınlar «asbab» döküp ağlarlar. Asbab dökmek, geysilerinden bir takımı bohçalanıp saklanır, hayırlarda ve sonradan gelen konuk, hisim akrabaların önüne bohça yazılır ve geysileri ellerine alarak, irticalen bir şeyler (ağıtlar) söyleyerek, özel melodilerle ağlarlar.

Mezara dikilmek üzere eve getirilen taş, evin en iyi köşesine konur; altına minder serilir, geysileri taşta geydirilir, o gece evde misafir edilir. Ağıtlar yapılır, sabaha kadar uyumadan beklerler. Ertesi günü taş dikilir. Bazen mezarı açık ölüyü görenler de olur. Mezarların bakımına çok dikkat edilir. Taş muhakkak dikilir. Bazıları «sandıklı mezar» yaptırırlar: Bu, taştan veya tuğladan olur. Mezar taşları baş ve ayak uçlarında olmak üzere daima çifttir; bunlar şehirde yaptırılır. Erkek ve kadın mezarları taşların şekli bakımından ta gerilerden seçilebilirler. Erkeklerde baş taşları fesli veya sarıklı olur. Kadının baş taşları yuvarlacık «söbe» biçiminde olur. İri kavuklu taşlar görülmez. Yazı baş taşındadır. Mezarın baş ve ayak ucuna birer de ağaç diker-

(1) Ülüş «Üleştirmeğe» ten gelir.

Üsküp Mektubu :

YUGOSLAV YÖRÜKLERİNİN HALKBİLİM ANLAYIŞI

Halkbilimi, kınanmamış eda-olgu, lekelenmemiş kadın - türkü, tüyleri yolunmamış düş - kuş, kuşkuya kapılmamış yarın-yarındası, savaşı bitmemiş barış olsa gerek halkın anlayışına göre. O, halk tarafından bilinçdışı insançıl bilimle (ki bu caneviden kopan bir nesnedir) yaratılan, tüm gizleri çözmedik bırakan YARDIMCI bir tanrıdır da aynı zamanda. Bundandır ki, dinbilime karışan, inançlara yerleşen TANRI'dan (tanrılardan da diyebiliriz!) çok; halkı kınamayan, suçlamayan, deyimce: günah'a sokmayan, sevdaya el sürmeyen, namus adına, namus uğruna namussuz görüntülere değer vermeyen, Mevlâna gibi: «Nasıl olursan ol, yine gel»e ışık tutan o Yardımcı Tanrıyı yeğ sayar halk, şeytanı şeytan (kötülük), Rahmanı Rahman (iyilik) bilinen şol dünya kurulu, hani; Adem ile Havva o kutsal elmayı dişleyip cennet (halkça: genel tanrının içgüdüsel konağından!) dışı edilip insanlığı insanlık kılmaya merhaba diyeli... Halkbilim, içgüdü'nün emrettiği nesnelere oluşmuş, başka sözlerle; onların yardımıyla (bir çıkar yol olsun diye bellenebilir bu yargı!) kendine göre seçtiği yardımcı tanrının ta kendisidir. Çünkü halkın inancına yerleşen o GENEL TANRI kararı kara, akı ak bilerek hüküm sürmeyi yeğ saymışken; halk yaşama zorluğuna kapılmıştır hep. Halksa zorluklara bile bile katlanmaz gitti, dünya kurulu beris, masallardan, destanlardan, efsanelerden kalma ölümsüz gerçeklere göre. Bu yüzden de, orta denen, emir olsun emire benzemesin, ceza olsun, cezaya çekmesin gibi öğelerle atbaşı giden içgüdüsel bir yön olarak yardımcı tanrıyı yaşam yoldaşı yerine seçmiş, benimsemişlerdir. Küçük kentlerde, kasabalarda, hele hele köylerde böylesi demir atmış, su götürmez bir gerçektir nedense. Kuşku da inanç da, güven de içgüdüdür halkça, umut da, hep böyle...

Bir Nasrettin, (öyle birinin yaşamadığına elbette ki kuşku filan olamaz...) Hoca'lığından çok; o dönemde yaşayan halkın kaygılarının, is-

ler (servi, badem, çam). Mezarların çevresine çiçekler dikilir. Bazan mezarın ortasına da çiçek dikilir. Mezarlar her zaman badanalıdır. Yanı başına da bir testi su koyup, güneşe karşı çalılarla çardak yaparlar; bundan maksat gelip geçenlerin suyu içmesi ve hayır dua etmesidir. Mezarlıktaki ağaçlardan meyve, çiçek ve ot toplamak iyi sayılmaz.

teklerinin, sorun ve sevinçlerinin, ağlayış ve gülüşlerinin zamansal HAMALI olabildiğini, öyle tasarlandığını us'a (akla) getirecek olursak; halkın tüm edaları, bilgileri, düşünce hem de fikirleri yine onlarca bir tek O'na yükletilmiş kalınmıştır. İşlediği suçunu, biçtiği düşüncesini bir başkasına maleden, maledip yükleyen canlı varlığa HALK demiştir Halkbilim. Bari çağlar çağı o yayla benim, bu yayla senin demeden gezip tozan, aşiretlerde evlât yetiştiren, dünyayı şekillendiren Yörük kabilelerince, su götürmez bir gerçek olsa gerek bu yargı...

Halkbilim, çözülmesi zor bir bilimcedir halkça, köy halkınca, Lekesiz, pak yürekli Yörük kabilelerine göre ise Halkbilim, (oysa bilimin de, insanın da, evrenin de bir O'ndan nüksettiğini sanır hep!!!) yürüğün çağlarını ölçen bir terazidir (terazi) ki bu kez kötülük yanı daima iyilik yanından ağır çekmiş, ama beriki ortayı bulmakta hiçbir zaman geri kalmamış, şaşmamıştır. Yörük, yanları, yönleri gelirine göre salt değil, bilincine göre de benimsemiştir çağlar çağı. Bu yüzden de canevidine seçtiği yardımcı tanrısının gücüne dayanarak bildiğinden şaşmaz, öyle yaşar. Ona inandığı kadar genel tanrısına inanmaz, ama aksine (herkes gibi) davrandığını el'e - âlem'e göstermekten uzak kalmaz yine de. Örneğin, BAYRAMLARIN kutsal günlerden çok; sadece karşılaşma, görüşme olguları olmaları için benimsediklerini pekala bilir. Ama zamanla durum patlak vermesin, açığa vurulmasın diye biçim oynaklığının adına BAYRAM demiş, yardımcı tanrısının bilincine dayanarak da ihanetlik, ikirciklik, kuşku adına ne varsa yani; tümünü içsel dünyasından lağvetmiş, yeğnikleşip kendi yaşama yönünü sürdürebilmek için halkbilim anlayışına sığınmıştır.

Yugoslavyadaki (Sosyalist Cumhuriyeti Makedonya'da olanları kastediyorum) 22 Yörük köyüne iye halk der ki: «Halk, dünya alemcezin bircezidir, alimallah...». Bu, dünyanın neresinde olursa olsun Halkbilim (köylünün anlayışına göre tabii!!!) ille de aynı dilden, ortak çabadan, yekyinden (yekvücut) meramsal dem sürer, demek istediklerini, buna güvendiklerini en iyi açığa vurur. Maniler, koşmalar, nefesler, ilahiler bir yana, sazlan yakılan türküler elbette ki bu sözünü ettiğimi özelliğin - özelliklerin (oysa benzerlerinin sonu yoktur) en belirgin olanını ileri sürerler, sanırım. Yugoslav Yörüğü yaktığı

Derlemeler :

YOZGAT MANİLERİ

— IV —

Derleyen : Muhsin KÖKTÜRK

205
Elmas yüzük parmakta
Çifte benler yanakta
Benim bir sevdiğim var
Şu karşıkı konakta

206
Elek üstünde elek
Aman vermiyor felek
Benim de bir yârim var
Dünyada huri melek

207
Elim elinde değil
Kılıç belimde değil
Yâre gitmek isterim
Hüküm elimde değil

208
Evi duvar arası
Kaşı kalem karası
Baygınlık iyi derler
Baygınlık baş belası

209
Ezme ile ezme ile
Olur gurbet gezme ile
Mezarım derin kazın
Altın saplı kazma'yle

210
Eğmeler eğmeleri
Beğenmez değmeleri
Yeni kaput diktirdim
Olursun düğmeleri

211
Elif dedim he dedim
Ben o yâre ne dedim
Darılmayın kardaşım
Ben ona şaka dedim

212
Ektim kadife gülü
Bu yıl ayvanın yılı
Sık geliyon seyrek gel
Kesilsin elin dili

213
Elmayı nazik soydum
Yârim ağzına koydum
Helâl olsun nazlı yâr

Sen yedikçe ben doydum
214
Evimiz dört köşeli
İçli güller döşeli
Ne oynadım ne güldüm
Senden ayrı düşeli

215
Eriğin dalı no'lu
Azalan mal mı olur
Cahil cahili sevmiş
Bunun Allahı mo'lu

216
Elma attım karşıya
Yuvarlandı çarşıya
Şu Yozgat'ın kızları
Birer tabak tursuya

217
Elma bıçaklanır mı
İplik saçaklanır mı
Gâvur köpeğin oğlu
Yastık kucaklanır mı

218

türküyle yükünün kuru karafil olduğunu bellemiş, yaşadığı çağına, yaşadığı ülkeye güvenmesinin en gerekli bir şey olduğuna inanmış, ille de İNSAN kalmayı yeğ saymıştır. Onca insanlık türküdür ilkbasta, türkünün deyecekleri. O, YÖRÜK der adına, YÖRÜK değil. Yürümek'ten değil, yükünün, yaşam yükünün Yöklendiğinden oluştuğuna inanır. Onca «ü» bir serçe kuşu, «ö» ise bir dağ kadardır. Yüksekçe merak şaran Yörük, benliğinden olmamak, Yörük doğup Yörük gibi ölmek, ölümden sonra da yine Yörük olarak anılmak için elden geleni yapar, tınmaz.

Acıdığı - acındığı bir özellik varsa, Halkbilimin, Yörük gibi varlığının hangi boydan, oluştuğundan, hangi çağdan yeğleştiğinin kesince bilinmeyişidir. YÖRÜK YÖRÜK elinde sazı, kendini ararır bazı bazı. Bu yüzden de özbenliğini hep türkülerde arar.

İşte bir Yugoslavya Yörük türküsünü sunalım, Yörük ağızyla Halkbilimini çağdaşsalca bilimleştirenlere örnek diye :

HALLİM A'(1)

Cuma günü
Gıvttım idim yancasına

Tuvttu idi Hallim A'
Tuvtma bencez Hallim A'
Yovktur sürcem (2) oynacasına
Hallim A'dır, Hallim A'dır
Öllü midür, salim (3) midür
Gömlecezi kirlili midür
Kirlili isem yovlalisin
Oncaz yıkam oncuz paykılam
Nane kutucaza koyam da
Büllbüll ilem yollam
(Anlatan: Şefki Molla Ali amca (4)
Derleyen: Hasan Mercan).

1) A': Ağa.

2) Sürcem: Süre, vakit.

3) Salim: Diri.

4) 86 yaşındaki babalık Güney Makedonya'nın Alikoç köyünde yaşar. Saza, söze meraklı bir yaşlı. Yunus'a, Abdal'a, Karac'oğlan'a aşık. «Böylem givder ise, çalâdim (yavrum) niceller dâ' niceller yaşarım bencez!» der ve ölümler yaşadıkça hep cenkleştğini açığa vurmaktan kendini alamaz. (H.M.)

- Eğil kavağım eğil
Kavağın altı çeğil
Aldığım kızı gördüm
Serçe parmağım değil
219
Evleri çukurmo'la
Çulhalık dokurmo'la
Yârim düşün ediyor
Bizi de okurmo'la (13)
— F —
220
Fırın içinde kürek
Yine of çekti yürek
Her dertlere katlandın
Buna da katlan yürek
— G —
221
Gidiyorsan yine git
Kaymak koydum ye de git
Ben sana dayanmam
Bir yâdigar ver de git
222
Gel benim hacı yârim
Başımın tacı yârim
Eller sana acımaz
Sen bana acı yârim
223
Gidiyom eyle beni
Zülfüne bağla beni
Zülfün gonca gül ise
Bir gül ver eyle beni
224
Gidiyorum elveda
Canım uğruna feda
Ben senden ayrılmazdım
Ayırdı bizi Hüda
225
Gidiyorum işte gör
Hayalde gör düşte gör
Kıymetimi bilmedin
Bir kötüyeye düş de gör
226
Git yârim sağlık ilen
Gül yağla yağlık ilen
Yağlık eskir gül solar
Kavuşak sağlık ilen
227
Gitme gidenlerinden
Boyu fidanlarının
Ne olur bir selam gönder
Gelip gidenlerinden

228

Gül üstünde üzümün
Yârim iki gözümün
Beni unuttu sanma
Yüreğimde sızısın
229
Gidiyordum yola ben
Rast geldim yâre ben
Yar bir sarılak dedi
Sardırmadım yâre ben
230
Gel yârim alışalım
Görmeden savuşalım
O gözlerden bende var
Kaşları değişelim

231

Güzeldir benim yârim
Elden gitti kararım
Onun sıcak yazına
Feda olsun baharım
232
Giden ay tutulur mu
Bala tuz katılır mı
Zahmerinin ayazı
Yalnız yatılır mı (14)

233

Giden gemi yan verir
İskeleyle şan verir
Kız oğlanı görüncü
Ayak üstü can verir

234

Gidiyom gidemiyom
Sevdiğim terkedemiyom
Sevdiğim cahil çocuk
Gönülünü edemiyom

235

Gidende gözüm kaldı
Mangalda közüm kaldı
Gelsene a sevdiğim
Sana bir sözüm kaldı

236

Gözleri sürmelimsin
Çatımsın temelimsin
Sen bu fânî dünyada
Benim tek emelimsin

237

Gökte yıldız kümesi
Emdiğim kız

Yedi yıldır severdim
Bu yıl duymuş emesi (15)

238

Gökte yıldız yüzaltmış

Mevlâ neler yaratmış
Anasını çaputtan
Oğlu gülden yaratmış
239
Gülüm gülle gidelim
Eylen bize gidelim
Sen yağmur ol ben dolu
Yağa yağa gidelim
240
Gidenin üçü güzel
Dalında saçı güzel
Saçı başını yesin
Gece yatışı güzel

— H —

241

Helke koydum pınara
Damla damla dolacak
Benim sevdiğim oğlan
Başöğretmen olacak

242

Hopladım bağdan bağa
Alnım değdi toprağa
Kız seni sarmayınca
Girmem kara toprağa

243

Hopla boylu güzelim
Bu yıl böyle gezelim
Bu yıllar böyle olsun
Düşman bağı ezelim

244

Hey serçeler serçeler
Yağmur yağar yel eser
Ben yârimden ayrılmam
Üleşimi serseler

245

Hastayım ilâç aldım
Aşıklardan taç aldım
Vardım onun yanına
Yakalayıp baş aldım

246

Hey uluma uluma
Su doldurdum tuluma
Seni kurban ederim
Sülâleme soyuma

247

Hey ördekler ördekler

(13) Çulhalık: Killim doku-
maya yarayan tezgâh

(14) Zahmeri: Zemheri kış.

(15) Eme: Babanın kız kar-
deşi

ARAŞTIRMALARI

Birbirini yedekler
Güzel güzel kız almış
Kır sakallı köpekler
248
Hey geceler geceler
Kuran okur hocalar
Hiç aklına düşmez mi
Yalvardığın geceler
249
Helkem dolu kum idi
İçli dolu su idi
Geriyanın sızlıyor
Manilerin bu muydu
250
Hamamda taradığım
Yitirip aradığım
Senin aşkın değil mi
Böylece sarardığım
251
Helkem suya daldırdım
Doldu diye kaldırdım
Dinim imanım yârim
Ben bilezik çaldırdım
I—I
252
İlengerde tuz gibi
Yaniyorum köz gibi
Sen orada ben burda
Kaldık tek camız gibi
253
İstanbul'da pazarım
Kendim okur yazarım
Başka yâr seversen
Ateş olsun mezarın
254
İğne soktum söğüde
Delî gelmez öğüde
Bir dilim ayva olsam
Yola giden yiğide
255
İnceğnenin eğrisi
Bir yol gider doğrusu
Maşallah den komşular
Öksüz oğlan karısı
256
İpek gömlek biçerim
Üstüne and içerim
Öl desinler öleyim
Yardan nasıl geçeyim
257
İndim dereye durdum
Tokalı yüzük buldum

Var gît gâvurun oğlu
Senden iyisin buldum
258
İnciden benim yakam
Altından düşme dikem
Daha neden korkayım
Mevlâdır benim arkam
259
İnceldim fidan oldum
Bilmiyom neden soldum
Gündüz yarın hayali
Gece uykudan oldum
260
İnce benim yâr, İnce
Gülü kendinden konca
Ne kız oldum ne gelin
Ateşe yandım anca
261
İncir koydum güneşe
Bakan gözler kamaşa
Sen de bir top gül isen
Ben de bir top menekşe
262
İrafa uzanmışım
Nar gibi kızarmışım
Duydum hayırlı olsun
Taze bir yâr almışsın
263
İraftaki siniler
El vurdukça iniler
Köyümde bir yiğit var
Haftaya bir yâr yeniler
264
İğneler dolam dolam
Yârimi nered bulam
Orduların içinde
Seni kaşından bilem
265
İbrişimden ağım var
Bol mahsüllü bağım var
Senin gibi ne mutlu
Güzel dert ortağım var
266
İlâhî anma sebep
Din iman bulma sebep
Cehennem yurdun olsun
Cennetli görme sebep
267
İnce çektim süyümü
Yârim bilir huyumu
Teneşire çıkarsam
Yârim kaysın suyumu (16)

— K —

268

Karpuz kestim kan gibi
Kızın gönlü car gibi
Açtım baktım yorganı
Taze yağmış kar gibi

269

Karpuz kestim suyumuş
Bizim kader buyumuş
Benim sevdiğim oğlan
İlk akşamdan uyumuş

270

Kekilim deste deste
Beni babamdan iste
Eğer babam vermezse
Kır atın iyi besle

271

Karanfil eker misin
Balınan şeker misin
Ben sana varacağım
Kahrımı çeker misin

272

Karşıdan aşan gelin
Al yeşil kuşan gelin
Yemin ettim alırım
Gayret et boşan gelin

273

Karşıdan gördüm seni
Gülünen derdim seni
Öpmeye kıyamazken
Ellere verdim seni

274

Karşıda it ürüyor
Yüreğim tilitiyor
Sevdiğimin bacısı
Bana yâr getiriyor

275

Kiremit yapısına
Çık otur kapısına
Ver yârim mendilini
Bakayım kokusuna

276

Kadife yastığım yok
Odana bastığım yok
Kitap getir el basam
Senden başka dostum yok

(Devam edecek)

(16) Süyüm: İplik boyu

ÇAĞDAS
BANKAÇILIGIN
SİMGESİ

TÜRKİYE
İŞ BANKASI

Folklor : 15)

EV

sahibi olmak
SİZİN DE
hakkınızdır

YUVA
hesabımızla
EV
edinmenize
yardımcıyız

asırlık tasarruf bankası

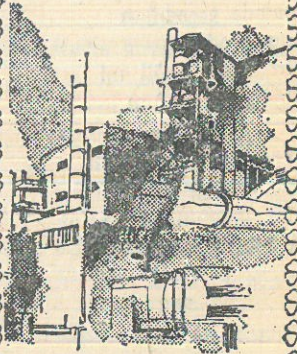
EMNİYET
SANDIĞI

(Basın : 60083 — 17)

sanayiye dönük yatırımları
ve 4000'i aşan ortağıyla
halka açık
gerçek kuruluş

TÜRKİYE
GARANTİ
BANKASI

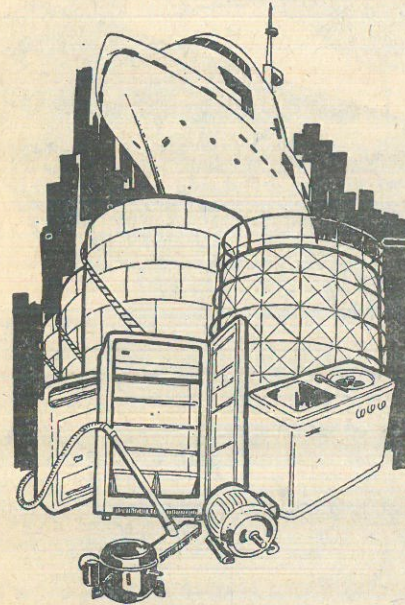
Sizlerle mutlu - Sizlerle güçlü

(Folklor : 16)

İleri teknolojiyle
geniş bir alanda
üretimde bulunan
öncü kuruluş:

Profilo

Çesitli ev gereçleri üretimi:

AEG lisansıyla soğutucular, çamaşır makineleri, elektrik süpürgesi, fırın, termosifon, ütü...

AEG markalı elektrik motorları ve hermetik kompresörler.

Yapımı özel teknoloji gerektiren metal konstrüksiyonlar, mühendislik hizmetleri:

Su üstü konstrüksiyonlar, dev gazometreler, akaryakıt, asfalt ve su tankları, uzaysal sistemli çelik kapalı salonlar, turistik gemi yapımı...

PROFILO
Sanayi ve Ticaret A.Ş.

2. Taşocağı Sok. 26 - 28
Mecidiyeköy - İstar:bul

(Manajans : 271 — 20)

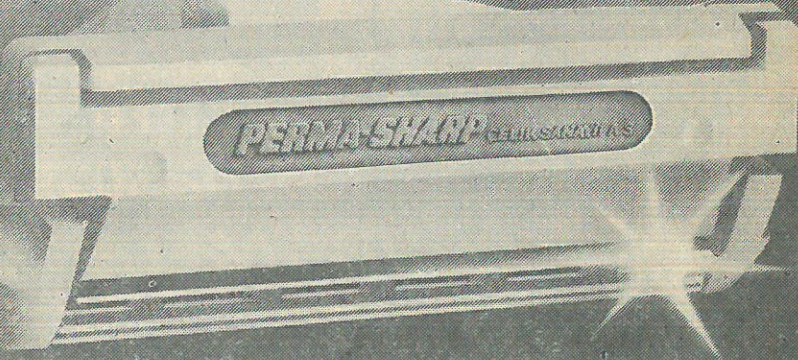
Yeni traş şekliniz

Tümüyle benzersiz Permatik. Bıçağı makinesi iç içe...
Eli çabuk.. Bıçak tak-çıkara sorunları yok.
Traşı... mükemmel. Traş etmiyor okşuyor sanki.
Fiyatı... sudan ucuz. Yalnız 2,5 lira.
Uzun ömürlü... En az on kez kullanılıyor.
Zahmetsiz... İş bitince atılıyor. Hepten.
Denediyseniz, biliyorsunuz...

İşte budur

Permatik

YALNIZ
250
TL

Permatik
YENİ TRAS SEKİ

PERMA-SHARP ÇELİK SANAYİ A.Ş.

(Grafika & Maya : 951 — 24)

64

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

MART 1978

İÇİNDEKİLER:

- Kıbrıs Türk Halk Oyunları ve Musikisi İter VEZİROĞLU
Hatay'da Halk Hekimliğine Ait Notlar Enise CEREBOĞLU
Akcaabat'ın Akçaköy'ünde İnanmalar —1— Salih YILMAZ
Yozgat Dügünlerinden Gelenekler İsa KAYACAN
Halk Hikâyeleri : Leylâ İle Mecnun Murat URAZ
Sorgun Köylerinde Bayraktar Salavatları —3— Hasan Lâtif SARIYÜCE
Kayseri'de Abdi Bey Söylencesi Kâzım YEDEKÇİOĞLU
Folklorist Cahit Öztelli'yi Kaybettik T.F.A.
Halk Sanatları : Konya'da Keçecilik Mahmut SURAL
Şemkirli Âşık Hüseyin - Göğçeli Âşık Elesker Nizamettin ONK
Malatya'da Unutulan Bir Meslek : Katırcılık Ahmet ŞENTÜRK
Yozgat Mânileri —5— Muhsin KÖKTÜRK

SAYI: 344

KURUŞ: 500

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

65